

**УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ
НИШ**

КРИВИЧНЕ САНКЦИЈЕ ЗА МАЛОЛЕТНЕ ДЕЛИНКВЕНТЕ

(мастер рад)

**CRIMINAL SANCTIONS FOR JUVENILE
DELINQUENTS**

**Ментор:
Проф. др Миомира Костић**

**Студент:
Горан Спасић
бр. инд. М030/13**

Ниш, 2015. године

САДРЖАЈ

Увод	1
1. Теоријски оквир.....	4
1.1. Различита одређења појма малолетничке делинквенције.....	4
1.2. Међународни стандарди у области малолетничког преступништва.....	9
1.3.Кривичне санкције према малолетним делинквентима у државама бившег јединственог правног простора СФРЈ	23
1.3.1. Република Словенија	24
1.3.2. Република Хрватска	24
1.3.3. Република Македонија.....	27
1.3.4. Босна и Херцеговина.....	30
1.3.5. Република Црна Гора	32
1.4. Кривичне санкције према малолетним делинквентима у домаћем праву	34
1.5. Казне према малолетним делинквентима у домаћем праву.....	48
2. Резултати емпиријског истраживања	51
2.1 Опис истраживања	51
2.2. Предмет истраживања	51
2.3. Циљ и значај истраживања.....	52
2.4. Хипотезе које су провераване истраживањем	52
2.5. Узорак и методе истраживања	53
2.6. Анализа резултата истраживања.....	53
2.7. Анализа постављених хипотеза истраживања	72
Закључак.....	75
Библиографија	77
Биографија аутора	82
Прилози	83

УВОД

Детињство представља посебно доба у животу човека, које карактерише период одрастања и сазревања. Специфичне био-психолошке особине детета, које се огледају у физичкој инфериорности и егзистенцијалној зависности од старијих чланова породице, утицале су на формирање његовог потчињеног положаја, што се, по многим показатељима, није променило ни до данашњих дана (Костић, 2004: 135). Применом историјскоправног начина посматрања, почев од постанка људске цивилизације па до данас, положај детета у породици и друштву је био различит, што је видљиво из сачуваних правних споменика. Однос породице и друштва према детету зависио је од облика породице, традиције, културе заступљене на одређеном простору, обичаја, религије (Костић, 2001: 22).

У земљама савременог света, правни положај деце, као и заштита основних права детета, регулисани су посебним нормама. Многе од норми потичу из међународно усвојених стандарда, којима се регулише положај деце и малолетника у породици и друштву, као и положај деце и малолетника који су исказали понашања противно правним прописима. Домаћи правни поредак нормативно регулише правни положај деце и малолетника у друштву, гарантујући им одређена права, али и предвиђајући санкционисање малолетника, у случају кршења кривичноправних, или других норми којима се забрањују одређена поступања.

Према Конвенцији УН-а о правима детета из 1989. године, дете је свако људско биће које није навршило осамнаест година живота, уколико се, по закону који се примењује на дете, пунолетство не стиче раније.¹

Према нашем позитивном кривичном законодавству, под дететом се сматра лице до навршених четрнаест година живота, те као такво не може бити активни субјекат кривичног права, нити подлеже кривичноправној одговорности. Почев од 2005. године, домаћи законодаписац у потпуности је издвојио кривичноправни положај деце и малолетника, доношењем Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица (у даљем тексту: Закон о малолетницима). Овим је Законом прописано да се малолетником сматра лице које је навршило

¹ Чл. 1 Конвенције о правима детета, UNICEF, [http://www.unicef.org/serbia/Konvencija_o_pravima_deteta_sa_fakultativnim_protokolima\(1\).pdf](http://www.unicef.org/serbia/Konvencija_o_pravima_deteta_sa_fakultativnim_protokolima(1).pdf), преузето: 12. 2. 2015.

четрнаест, а није навршило осамнаест година живота,² при чему је млађи малолетник лице које је у време извршења кривичног дела навршило четрнаест, а није навршило шеснаест година живота, док је старији малолетник лице које је у време извршења кривичног дела навршило шеснаест, а није навршило осамнаест година живота. Осим тога, издваја се и категорија млађег пунолетног лица, односно особе која је у време извршења кривичног дела навршила осамнаест, а у време суђења није навршила двадесет једну годину живота.

Предмет нашег теоријског и емпиријског истраживања представљају нормиране и изречене кривичне санкције за малолетне учиниоце кривичних дела, односно санкције које могу бити изречене лицима која су у време када су вршила неки облик делинквентног понашања била старија од 14, а млађа од осамнаест година живота. Изузетно, како већина савремених законодавстава прописује, ове санкције могу бити изречене и лицима која у време суђења нису навршила двадесет и једну годину живота. Прецизније, законописац код нас је предвидео да учиниоцу који је као пунолетан извршио кривично дело, а у време суђења није навршио двадесет једну годину, суд може изрећи било коју меру посебних обавеза, меру појачаног надзора од стране органа старатељства или меру упућивања у васпитно-поправни дом ако се, с обзиром на обележја његове личности и околности под којима је дело учинио, може очекивати да ће се овим васпитним мерама постићи сврха која би се остварила изрицањем казне. Млађем пунолетном лицу коме је изречена васпитна мера суд може, под условима предвиђеним овим законом, изрећи одговарајућу меру безбедности (чл. 42 Закона о малолетницима).

Стога се овај рад састоји из пет целина, а то су: *Увод*, *Теоријски приступ*, *Резултати емпиријског истраживања*, *Закључна разматрања* и *Литература*.

У првој глави, под називом *Теоријски приступ*, предмет истраживања најпре је обухватио различита одређења малолетничке делинквенције, као и облике реаговања на криминалитет малолетника. Описани су облици ретрибутивне правде према малолетницима у савременим законодавствима. Питања кривичних санкција према малолетним учиниоцима кривичних дела, и других кажњивих понашања, приказана су применом стандардне методологије научног истраживања у овом домену анализе предмета истраживања. Тако су, најпре, приказани међународни стандарди у области малолетничког преступништва, затим кривичне санкције у законодавствима земљама

² Чл. 3 Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица. *Сл. гласник РС*, бр. 85/05.

бившег јединственог југословенског правног простора, и на крају кривичне санкције према нормама домаћег законодавства. Посебна пажња је посвећена питањима кажњавања малолетника.

У другој глави, под називом *Резултати емпиријског истраживања*, приказани су: опис истраживања предмет истраживања, циљ истраживања, хипотезе које су проверене истраживањем, узорак и методе истраживања, као и анализа резултата опсежног истраживања о кривичним санкцијама изреченим малолетним делинквентима, у пракси Вишег (Окружног) суда у Нишу.

1. ТЕОРИЈСКИ ОКВИР

1. 1. Различита одређења појма малолетничке делинквенције

Делинквенција је укупност људских понашања којима се угрожавају основне друштвене норме и вредности. Она настаје као најтежи облик неприлагођеног понашања, у случајевима када се друштвена неподобност не компензује dobrim односима у породици (Костић, 2015, 314). У неким случајевима, понављање делинквенције код детета указује на потребу за кажњавањем, која се заснива на неуротичној кривици. Ова су деца често депресивна, лишена љубави и осећају се мање вредна. Остварењем сазнања “да је неко на њиховој страни” (родитељи, васпитачи, психотерапеути) не би се оправдавало њихово антисоцијално понашање, већ би тиме била умањена њихова жеља за таквим делањем (Silver, 1986, 240).

За разлику од лоше формираних ставова, многи облици тзв. „проблемског понашања“ представљају адекватно понашање деце за узраст када се уобичајено јављају. Недовољно разумевање нормалног понашања детета на различитим нивоима узраста ствара несугласице између деце и родитеља. Неке форме „проблемског понашања“ не треба да буду игнорисане са надом да ће дете временом само изаћи из тога, спонтаним преласком у наредно развојно доба. Без обзира што је период од рођења до осамнаесте године препун искушења, дете које манифестује мање или веће поремећаје личности вероватно ће током одраслог доба задржати, или још више развити код себе те поремећаје, који ће га осујећивати (Херлок 1975, 30).

У социолошко-криминолошком смислу, малолетничка делинквенција се издваја као посебан тип криминалитета, посматрајући општи криминалитет, зато што учиниоце одликују другачија био-психо-социјална својства у односу на пунолетна лица (Јовашевић, Костић, 2012: 94). Последњих деценија 20. века у кривичном праву и педологији малолетни делинквенти се све више сагледавају као особе које су својим понашањем учиниле штету заједници, а не као особе које су извршиле кривично дело. „Заштитнички модел” био је критикован због арбитрарности и непостојања правне сигурности и правичности, а концепт социјалне заштите због неограничене моћи државе у одређивању интереса малолетних преступника. Критичари „заштитничког модела” истакли су потребу установљавања новог модела у систему кривичноправне одговорности малолетника. Тај алтернативни модел добио је назив „модел

правичности” (justice model). Примена овог модела омогућава хуманизацију кривичноправног третмана према малолетним делинквентима, задовољење стандарда у заштити права малолетних делинквената као основних људских права и остварење највећег степена социјалног старања и заштите личности малолетника. У међународним документима постављени су највећи стандарди које међународна заједница захтева од националних законодавстава у погледу организације кривичног правосуђа за малолетнике, специјализације малолетничког судства, предности примене диверзионих поступака, ванинституционалног третмана и мера социјалне заштите над кривичноправним мерама (Константиновић Вилић, Костић, 2011, 275).

Малолетничко кривично право (Јовашевић, Костић, 2012, 379) је део, сегмент кривичног права једне државе које због обиља специфичних решења у последње време у низу европских држава³ добија карактер самосталне правне, али и научне дисциплине. Ради се о посебној, заокруженој и аутономној целини која садржи низ специфичних решења у односу на пунолетне учиниоце кривичних дела. Дакле, малолетничко кривично право је скуп законских прописа којима се одређује кривичноправни положај малолетних лица (као учинилаца кривичних дела, односно као жртава кривичних дела). То је право које прописује посебан третман према малолетним учиниоцима кривичних дела. Тако овај назив, за који се често у правној теорији одређује као криминалнополитички постулат, обухвата грану права са кривичноправним одредбама које се примењују на малолетне учиниоце кривичних дела и које одсликавају посебан, специфичан карактер ове гране права. То је право које се заснива на личности учиниоца деликта - Taterstrafrecht, а не на самом деликту – Tatstrafrecht (Јовашевић, Костић, 2012, 380).

Или другим речима, то је систем законских правних прописа којима се одређује систем кривичних санкција за малолетне учиниоце кривичних дела, а под одређеним условима и за пунолетне учиниоце, те поступак за изрицање и извршење ових санкција од стране надлежних државних органа. Стога се може рећи да малолетничко кривично право прелази оквире кривичног права јер обухвата не само кривичноправне одредбе материјалноправне садржине, већ и одредбе процесног и извршног кривичног права на

³ У Немачкој, Француској, Хрватској, Македонији и сада Републици Србији је ова грана права формално издвојена из кривичног закона (законика). Тако је у Немачкој у примени Закон о малолетничком кривичном правосуђу од 11. децембра 1974. године (са изменама од 30. јуна 1990. године) – Jugendgerichtsgesetz; у Француској је у примени Ordonnance No. 45-174 du 2. fev. 1945. године која је допуњена Законом број 2002-1138 од 9. септембра 2002. године; у Хрватској је у примени Закон о судовима за младеж (Народне новине Републике Хрватске број 111/1997, 27/1998 и 12/2002). Слична је ситуација и у Републици Македонији где је у примени Закон за малолетничку правду (Службен весник на Република Македонија број 87/2007) (Јовашевић, Костић, 2012, 379).

начин, у мери и у обиму који се односи на малолетне учиниоце кривичних дела (Јовашевић, Костић, 2012, 380).

Ове одредбе се односе на: а) појам и врсте малолетника као субјеката кривичног права (активни и пасивни субјект), б) појам, врсте, сврху, услове и начин прописивања и изрицања кривичних санкција према малолетним учиниоцима кривичних дела, в) поступак за изрицање кривичних санкција за малолетнике и г) поступак извршења изречених малолетничких кривичних санкција. Оно се низом својих одредби садржински, а и по форми издваја из кривичног права које се иначе примењује према пунолетним учиниоцима кривичних дела. Под одређеним законом предвиђеним условима оно се изузетно примењује и према пунолетним учиниоцима кривичних дела. Основни извор малолетничког кривичног права у Републици Србији је поред Кривичног законика, Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица (Јовашевић, Костић, 2012: 381).

Осим кривичноправног одређења малолетничке делинквенције, интересантно је поменути одређења обухваћена криминолошким размишљањима. У литератури се под малолетничком делинквенцијом подразумева велики број разноврсних понашања малолетника - од неприлагођеног до криминалног. При томе, користе се различити називи за означавање ове појаве, као на пример, преступништво малолетника, васпитна запуштеност, друштвена неприлагођеност, асоцијалност, беспризорост, морална посрнулоост, асоцијалност, антисоцијалност, хулиганство и сл. Као што постоје различити називи за означавање малолетничке делинквенције, постоје и различити приступи објашњењу ове појаве. Преовлађују два схватања малолетничке делинквенције: шире, екстензивно схватање, које се означава као социолошко-криминолошко одређивање појма малолетничке делинквенције, и уже схватање (Константиновић Вилић, Николић Ристановић, Костић, 2012, 219).

Према ширем схватању, малолетничку делинквенцију чине сви облици девијантног понашања, од предделинквентних понашања до оних инкриминисаних у законодавству. Поред кршења кривичних и других правних норми, делинквенција или преступништво малолетника обухвата и понашања супротна моралним нормама у једном друштву. Шире схватање име више варијанти, а разлике се јављају у модалитетима теоријске обраде. Тако, према једној варијанти овог схватања, није довољно дефинисати делинквенцију као "оно што је кажњиво према кривичном праву", већ је потребно размотрити однос између легалних норми и моралног кодекса (Manheim, 1965, 65). Према другом објашњењу, важно је проучити рђаво понашање

као потенцијално криминално, преко индивидуалне и колективне моралности, исто колико и криминално (Scabo, 1971, 401). Треће објашњење под преступничким понашањем младих подразумева како понашања која су санкционисана законом, тако и понашања која су санкционисана општом сагласношћу моралног мишљења заједнице (Morris, 1957, 132-135).

Појам малолетничке делинквенције у ширем смислу обухвата "таква девијантна понашања младих одређеног узраста којима се крше легалне норме друштвене средине" (Тодоровић, 1971, 179). За означавање малолетничке делинквенције у ширем смислу користи се назив преступништво младих. Под преступнишвом младих подразумева се друштвено неприхватљиво, односно противдруштвено понашање младих, и то како они облици понашања који су законима одређени као кривична дела и прекршаји, тако и многи други поступци и понашања који по свом карактеру захтевају примену васпитних и других социјалних мера и акција, као што су на пример непослицење, бежање од куће, бежање из школе, скитња, и друге видове понашања које друштво као целина не одобрава (Јашовић, 1965, 58). Имајући у виду овакво појмовно одређивање, сматра се су термини „преступништво" и „делинквенција" веома погодни да обухвате сва девијантна понашања малолетника, које не треба сматрати криминалцима, већ лицима према којима, с обзиром на карактеристике развојног доба у коме се налазе, треба примењивати третмане и мере преваспитања.

Уже схватање појма малолетничке делинквенције заступа већина теоретичара европских земаља. По овом схватању, појам малолетничке делинквенције или омладинског криминалитета обухвата сва она понашања малолетника која су, као и за пунолетна лица, инкриминисана у кривичним законима као кривична дела. Ово схватање је правно детерминисано и издваја вршење кривичних дела, као друштвено најопаснији облик понашања. Према ужем дефинисању, вршење кривичних дела од стране малолетника или криминалитет малолетника треба разликовати од предделинквентног понашања, које се не може третирати као криминалитет, већ само служи као аларм за предузимање превентивних мера и акција (Милутиновић, 1971, 57).

У оквиру ужег одређивања појма малолетничке делинквенције издваја се схватање по коме малолетничка делинквенција обухвата поред кршења кривичноправних норми и понашања која су у супротности са другим законским прописима у друштву. Ту се пре свега мисли на повреде административноправних прописа или на прекршаје (скитња, просјачење, изазивање нереди на јавним местима, тапкарење, управљање моторним возилом без саобраћајне дозволе, проституција,

коцкање и сл), који су у неким законодавствима инкриминисане као радње кривичног карактера, а у криминологији се дефинишу као предделинквентна стања (Милутиновић, 1971, 57).

Ширем и ужем приступу у дефинисању појма малолетничке делинквенције дају се одређене предности, али и упућују критике. Широј дефиницији се замера да је непрецизна, дифузна, да су приликом њене примене могуће одређене злоупотребе са практичним последицама (Милутиновић, 1970, 4), а њено постојање оправдава могућностима ширег превентивног деловања против свих облика непожељног понашања младих (Јашовић, 1980, 52). Предност уже дефиниције је у прецизности и већој одређености у односу на ширу дефиницију, док је недостатак у претераној правној лимитираности и формализму. Због тога приликом теоријских и емпиријских изучавања малолетничке делинквенције треба прихватити уже дефинисање појма малолетничке делинквенције као одређеније и прецизније, а сва остала друштвено неприхватљива понашања малолетника изучавати као предделинквентна у мери њиховог утицаја на криминалитет малолетника. У делу криминолошке и кривичноправне литературе постоје мишљења да је термин малолетнички криминалитет прихватљивији од термина малолетничка делинквенција (Николић-Ристановић, 2014:11).

Без обзира на начин дефинисања криминалитета малолетника, чији су основни циљеви усмерени на начин прецизног одређења предмета криминолошког истраживања у вези са овим типом криминалитета, ретрибутивни систем реакције остао је доминантан. Ретрибутивна правда представља вид правде која се према малолетницима примењивала исто као и према пунолетним извршиоцима кривичних дела, у најранијем периоду развоја кривичног законодавства, и која се заснивала на враћању зла за учињено зло. Циљ ретрибутивне правде је да одговори на питање о томе који је закон прекршен, ко га је прекршио и како санкционисати кривца, тако да се постигне специјална превенција застрашивањем становништва. У савременим законодавствима, као вид ретрибутивне правде који се примењује према малолетницима и даље обитава систем кривичних санкција према малолетним извршиоцима кривичних дела, од чега је као једина остала казна малолетничког затвора.

1.2. Међународни стандарди у области малолетничког преступништва

Малолетничко преступништво представља глобални проблем. Повећање обима криминалитета малолетника у многим економски развијеним и земљама у развоју утицало је да се овај облик негативног и девијантног понашања малолетника разматра као најтежи социјални проблем (Миладиновић, Константиновић-Вилић, Ђурђић, 1992:9). Због тога је одавно започела интензивна легислативна делатност на нивоу међународних организација у циљу сузбијања малолетничке делинквенције. Међународни акти садрже норме које представљају основ за каснију имплементацију у правосудне системе држава потписница, и стандарде у области малолетничког преступништва. Тиме се одређује минимум који национална законодавства морају да испуне у поступању с малолетним извршиоцима кривичних дела, и других кажњивих понашања.

Међународна докуменента садрже релевантне норме које представљају полазну основу за дефинисање правосудног система за малолетнике и стандарде у области малолетничког преступништва. На тај начин се одређује политички минимум које национална законодавства треба да испуне у погледу услова под којима се малолетни преступници лишавају слободе, забране смртне казне и доживотног затвора за малолетнике, поштовања основних људских права приликом извршења изречене казне или примене васпитних мера ради „реинтеграције” младих у сукобу са законом у друштвену заједницу (Јовашевић, Костић, 2012: 94).

Најзначајнији међународни документи (конвенције, споразуми), обавезујући за земље које су их ратификовале и званично објавиле и необавезујући (декларације, смернице, правила), који су објављени на међународном форуму, али нису формално обавезни у погледу примене, су:

1. Стандардна минимална правила о поступању са затвореницима, донета на Првом конгресу УН о превенцији криминалитета и поступању са делинквентима у Женеви (1955)⁴;
2. Међународни споразум о грађанским и политичким правима (ССРР, 1966)⁵;

⁴ *Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners*

<http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/treatmentprisoners.pdf>, преузето 28.08.2015.

⁵ *International Covenant on Civil and Political Rights*,

<http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>, преузето 28.08.2015.

3. Конвенција УН о правима детета (CRC, 1989)⁶;
4. Стандардна минимална правила УН за малолетничко правосуђе - Пекиншка правила (1985)⁷;
5. Смернице УН за превенцију малолетничке делинквенције - Ријадске смернице (1990)⁸;
6. Правила УН за заштиту малолетника лишених слободе - JDL правила (1990)⁹;
7. Стандардна минимална правила УН за алтернативне казнене мере – Токијска правила (1990)¹⁰.
8. Резолуција Европског парламента (2007/2011 (INI)) о малолетничкој делинквенцији (2007)¹¹.

Стандардна минимална правила о поступању са затвореницима поставила су принцип раздвајања „младих затвореника” од одраслих у затворским условима и раздвајања малолетних и пунолетних притворених и осуђених затвореника.

Међународни споразум о грађанским и политичким правима забрањује изрицање смртне казне особама проглашеним кривим за злочин извршен када су били млађи од 18 година и садржи одредбу (чл. 14.4) да ће судски поступак према малолетној особи бити такав „да ће се узети у обзир њен узраст и жеља за унапређивањем њене рехабилитације”.

Конвенција УН о правима детета је објединила Пекиншка правила и Ријадске смернице. Она је обавезујући документ за земље потписнице за разлику од смерница и препорука које то нису. Најзначајнији чланови Конвенције који се односе на децу и малолетнике у оквиру кривичног правосуђа су чл. 37, 39. и 40.

⁶ Видети више *UN Convention on Right of Child*, <http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx>, преузето 28.08.2015.

⁷ Видети више *United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice*, <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r033.htm>, преузето 28.08.2015.

⁸ Видети више *United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency (The Riyadh Guidelines)*, <http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r112.htm>, преузето 28.08.2015.

⁹ Видети више *United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty*, <http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r113.htm>, преузето 28.08.2015.

¹⁰ Видети више *United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures*, <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/i6unsmr.htm>, преузето 28.08.2015.

¹¹ *European Parliament resolution on juvenile delinquency, the role of women, the family and society*, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2007-0283+0+DOC+XML+V0//EN>, преузето 28.08.2015.

Члан 37. Конвенције садржи одредбе којима се дете штити од мучења, другог окрутног или понижавајућег поступка или казне, примене смртне казне и казне доживотног затвора без могућности помиловања и незаконитог или својеволјног лишења слободе. Поред тога, предвиђени су услови хапшења, задржавања у притвору или затварања; наглашено је да се ове мере могу примењивати само у складу са законом, само као последња могућа мера и за најкраћи временски период. Овим чланом се детету лишеном слободе гарантује: хумано поступање уважавање његових потреба у складу са узрастом, одвајање од одраслих лица, одржавање контакта са породицом, приступ правној и другој одговарајућој помоћи.

Одредбе чл. 39. Конвенције о правима детета односе се на децу која су биле жртве различитих облика узнемиравања, искоришћавања, злостављања, мучења или било ког другог облика окрутног, нехуманог или понижавајућег поступања или кажњавања или оружаног сукоба. Према Конвенцији, државе уговорнице су обавезне да предузму све мере којима би се подстицао физички и психички опоравак и друштвена реинтеграција деце жртава наведених поступака у условима који подстичу здравље, самопоштовање и достојанство детета. Примена ових одредаба допринела би бољој заштити деце – жртава, на пример, окрутног и непрофесионалног понашања полицијских службеника, особља установа за извршење казне или васпитне мере, неадекватног поступања у кривичном поступку и сл.

Конвенција о правима детета (чл. 40) предвиђа минималне стандарде за поступање са децом која дођу у контакт са системом кривичног правосуђа. То су случајеви када дете буде осумњичено, оптужено или проглашено кривим за оне радње које су у кривичном закону прописане као кривично дело. Општа одредба полази од тога да при третману детета у сукобу са законом треба поћи од тога да је „пожељно унапређивање детета и његово преузимање конструктивне улоге у друштву” (чл. 40. ст. 1. Конвенције). Минимални услови, које у националном кривичном законодавству државе уговорнице морају предвидети су:

а) ниједно дете неће бити осумњичено, оптужено, односно проглашено кривим за кривично дело које у тренутку извршења није било предвиђено кривичним законом као такво,

б) свако дете осумњичено или оптужено за извршено кривично дело има најмање следеће гаранције: да се сматра невиним док се не докаже супротно у складу са законом;

- да буде одмах и јасно упознато о томе за шта се терети, уколико је то прикладно, преко родитеља или законских старатеља, и да му буде обезбеђена потребна правна и друга помоћ у припреми и презентацији своје одбране;

- да се без одлагања случај малолетника узме у разматрање од стране одговарајућег, надлежног и самосталног органа или судског тела у поштену поступку у складу са законским прописима, уз обезбеђивање правне или друге одговарајуће помоћи и уз, уколико то не би било против интереса детета узимајући у обзир његов узраст или ситуацију, присуство родитеља или законског старатеља;

- да не буде присиљено да сведочи или да призна кривицу, да оно испита или да буду испитани сведоци друге стране и да се обезбеди учешће и саслушање његових сведока под једнаким условима.

в) да, уколико се сматра да је прекршило кривични закон, такву одлуку и сваку досуђену меру која из тог произилази, поново разматра виши, надлежан, независан и непристрасан орган или судско тело у складу са законом;

- да има бесплатну помоћ преводиоца уколико дете не може да разуме или не говори језик који се користи;

- да се поштује његова приватност у свим фазама поступка;

Конвенција прописује (чл. 40 ст. 3) да стране уговорнице имају обавезу да подстичу стварање закона, поступака, органа и установа који се изричито односе на децу и баве децом која су осумњичена, оптужена или за коју је утврђено да су прекршила закон.¹² У Републици Србији од 1. 1. 2006. године почео је да се примењује нови, посебан Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, чије се одредбе односе на материјално кривично право, органе који га примењују, кривични поступак и извршење кривичних санкција према малолетним учиниоцима кривичних дела, као и на заштиту деце и малолетника као оштећених у кривичном поступку.

Конвенцијом је такође предвиђено (чл. 40 ст. 3) да је у кривичном законодавству неопходно утврдити најнижу старосну границу испод које деца не би могла бити сматрана способном за кршење кривичног закона. Приликом одлучивања о мерама које

¹² У складу са Конвенцијом, Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица РС предвиђа да се лицу које није навршило четрнаест година не могу изрећи кривичне санкције нити применити друге мере које закон предвиђа, да је малолетник лице које је у време извршења кривичног дела навршило четрнаест, а није навршило осамнаест година и да се малолетницима за учињена кривична дела могу изрећи васпитне мере, казна малолетничког затвора и мере безбедности (чл. 2, 3 и 9 Закона).

ће бити примењене, Конвенција даје приоритет поступању изван судског поступка, с тим да у потпуности буду поштована људска права и законска заштита (чл. 40 ст. 3). Осим тога, наводи се велики број мера, као што су: брига, усмеравање, надзор, правна помоћ, условно кажњавање, прихват, образовање, програм стручне обуке и друге алтернативе институционалној бризи, које могу бити примењене како би се обезбедило да се са децом поступа на начин који одговара њиховој добробити и који је сразмеран како околностима, тако и учињеном делу (чл. 40 ст. 4 Конвенције).

У кривичноправним прописима Републике Србије, која је ратификовала Конвенцију, у потпуности су имплементирани наведени чланови Конвенције.

*Стандардна минимална правила УН за малолетничко правосуђе тзв. Пекиншка правила*¹³ усвојена од стране Уједињених нација 1985. године, која је била проглашена за Међународну годину младих, делују унутар оквира два скупа правила која управљају правосудним системом за малолетне преступнике: Смерница за превенцију малолетничке делинквенције УН или смерница из Ријада и Правила УН за заштиту малолетника лишених слободe или JDL правила. Правила су препоручљива и нису обавезујућа, али, неки од принципа изражених у Правилима, обухваћени су Конвенцијом о правима детета и тиме су добила обавезујућу снагу.¹⁴ Значај Пекиншких правила је у томе што она дају смернице потребне за успостављање и развој засебних и специјализованих правосудних система за малолетнике. Правила су подељена на шест делова: општи принципи; истрага и тужба; изрицање пресуде и одлука; неинституционални третман; институционални третман; истраживање, планирање, формулисање политике и процена.

У оквиру општих принципа наведене су следеће основне претпоставке за изградњу малолетничког правосуђа: правичан и хуман третман малолетника који су у сукобу са законом; дводелни циљеви правосудног система за малолетнике: промовисање добробити малолетника и пропорционална реакција овлашћених лица на природу преступника и престапа; примена „скретања” „преусмеравања” или диверзионог модела почев од формалног саслушања до одговарајућих програма заједнице којима се охрабрује пристанак малолетника; затварање малолетника треба да се користи као последње средство, у кратком временском периоду када малолетник

¹³ *Одабрани међународни инструменти у области права детета*, Југословенски центар за права детета, Београд, 1999., стр. 55., *Међународни инструменти у области рада са децом у сукобу са законом*, материјал са Симпозијума о малолетничком преступништву у БИХ, Јахорина 29-30.10.2003.

¹⁴ Чл. 40 Конвенције о правима детета представља сажету верзију Пекиншких правила, јер садржи скоро све основне принципе наведене у Пекиншким правилима.

треба да буде одвојен од одраслог преступника; процеси пред овлашћеним лицима треба да се воде у најбољем интересу малолетника на начин који њему/њој омогућава да се слободно изрази; смртну казну и физичко кажњавање уопште не треба примењивати према малолетним преступницима; институционални третман малолетника треба да се одреди тек после разматрања доступних алтернативних мера; особље и полиција која се бави преступништвом малолетника мора да има специјализовану обуку; у току институционалног третмана малолетнику морају бити на располагању одговарајуће образовне службе и службе за бригу; ове службе треба да помогну и припреме малолетника за повратак у друштво.

Генерална скупштина УН је на пленарном заседању одржаном 14. 12. 1990. године донела Смернице за превенцију малолетничке делинквенције, тзв. Ријадске смернице. Поред основних принципа, Смернице садрже следеће делове: домашај смерница, општа превенција, процеси социјализације (породица, образовање, заједница, медији), социјална политика, законодавство и малолетничко правосуђе, истраживања, развојна политика и сарадња.

У Смерницама се истиче да је спречавање малолетничке делинквенције кључни део за спречавање криминалитета у друштву. У том смислу, треба да буде призната потреба и важност напредне превентивне политике за спречавање делинквенције, као и систематско проучавање и детаљно разрађивање мера на том плану. Дете не треба да буде криминализовано и кажњавано због понашања које не изазива озбиљније штете по развој детета или негативне последице по друге. У жижи сваког превентивног програма треба да буде добробит младих почев од њиховог раног детињства па надаље.

Према једном од битних ставова постављених у Смерницама, који се односи на предделинквентно понашање малолетника, „младалачко понашање или поступци који нису у складу са свеукупним друштвеним нормама и вредностима, често су део сазревања и процеса одрастања, што се спонтано губи код већине појединаца када пређу у доба зрелости”. Велики број малолетника понаша се бар једном девијантно пре извршења кривичног дела, али се такво понашање не пријављује и не открива. Међутим, када се открије, у интересу је и заједнице и извршиоца, да друштво на такво понашање реагује и да покуша да младу особу одврати од криминалитета. Реаговање на малолетничку делинквенцију има неколико циљева: да подстиче процес промене понашања помажући малолетнику да се осети одговорним за своја дела и схвати њихов утицај на друге; да негује интегрисање, а не отуђивање; да избегава укључивање формалног судског система и кажњавање лишавањем слободе.

Превентивна политика и мере које се примењују, према тексту Смерница, треба да обухвате:

- стварање могућности за образовање, које одговарају потребама младих и служе као механизам подршке обезбеђивању развоја њихове личности, посебно оних малолетника којима је потребна специјална друштвена брига и заштита,
- специјализовану филозофију и приступ спречавању делинквенције, који су засновани на законима, процесима, институцијама, средствима и мрежи за пружање услуга, усмереним на смањивање мотивације, потреба и могућности за извршавање престапа,
- званично реаговање које је у општем интересу младе особе и које се руководи правичношћу и праведношћу,
- обезбеђивање добробити, развоја, права и интереса свих младих,
- уважавање чињенице да је младалачко понашање или деловање које није у складу са општим друштвеним нормама и вредностима често део процеса сазревања и одрастања и има тенденцију да спонтано нестане код највећег броја појединаца њиховом еволуцијом у одрасле особе,
- свест да према преовлађујућем мишљењу стручњака обележавање младе особе као „девијантне”, „делинквентне” или „предделинквентне” често доприноси стварању утврђеног обрасца непожељног понашања младих.

Део Смерница, који се односи на законодавство и малолетничко правосуђе (52-59), утврђује неопходност доношења и спровођења закона којима се спречава виктимизација, злостављање, експлоатација и коришћење деце и младих за криминалне активности. И овде се, као и у Пекиншким правилима, истиче да ниједно дете или млада особа не треба да буде подвргнута суровим или деградирајућим васпитним или казним мерама код куће, у школи или било којој другој институцији. Да би се спречила стигматизација, виктимизација и криминализација младих потребно је, према тексту Смерница, усвојити законе који би обезбедили да се не сматра преступом ниједан поступак младе особе који не би био сматран преступом или не би био кажњив ако га изврши одрасла особа.

Посебно је важно да Смернице предвиђају могућност стварања омбудсмана или сличног независног органа, који би обезбедио да се штите статус, права и интереси младих, као и да се та питања прослеђују одговарајућим постојећим службама. Омбудсман, или други за то одређени орган, надгледа би примену Ријадских смерница и Пекиншких правила, објављивао би извештај о постигнутом напретку и тешкоћама у

примени овог инструмента. Поред омбудсмана, треба да буде установљена служба за заступање деце.

Правила Уједињених нација о заштити малолетника лишених слободе донета су резолуцијом УН 45/113 14.12.1990. године. Ова правила су установљена пре свега са циљем да утичу на смањење штетних последица које могу настати у случајевима лишавања слободе малолетника. Поред *Основних перспектива*, Правила садрже следеће делове:

1. Домен примене правила

У овом делу наглашава се да се правила примењују на све малолетнике или особе млађе од осамнаест година који су лишени слободе. Под лишењем слободе подразумева се затварање или притварање или смештање особе у јавну или приватну затворену институцију из које није дозвољено да изађе на основу наредбе суда, административног или другог јавно овлашћеног тела. Сврха примене Правила је неутрализација штетних ефеката лишавања слободе осигуравањем поштовања људских права сваког малолетника. Да би се остварила сврха Правила неопходно је водити рачуна о неколико основних принципа: лишавање слободе је последња могућност која треба да буде искоришћена према малолетном преступнику; лишавање слободе треба да буде временски ограничено на минимални временски период, малолетници треба да буду лишени слободе у складу са принципима и процедурама међународног закона; брига за малолетнике лишене слободе је друштвена брига од посебног значаја; свим малолетницима лишеним слободе треба помоћи како би схватили и разумели своја права и обавезе током трајања лишења слободе.

2. Малолетници у притвору или малолетници који чекају суђење

Генерално правило је да притвор пре суђења малолетним преступницима треба избегавати или ограничити само на изузетне случајеве. Када су малолетници ипак притворени, малолетнички судови и истражни органи треба да поступају брзо и ефикасно како би се обезбедило најкраће трајање притвора. Примењује се претпоставка невиности и сви малолетници имају право на стручну одбрану, сталну комуникацију са својим адвокатом, уз обезбеђење приватности и поверљивости и бесплатну стручну помоћ, где је таква помоћ доступна. Уколико је могуће, малолетницима који су ухапшени или чекају на суђење треба обезбедити да раде са новчаном надокнадом, да

наставе образовање или обуку, али то не треба од њих захтевати. Њихово право је да добију и задрже предмете за забаву и рекреацију.

3. Руковођење малолетничким објектима

Списи, пријем, регистрација, рад и премештај. Малолетници лишени слободе не могу се затворити ни у једну установу без налога суда, управног или неког другог јавног органа. Такође, не могу се затворити у установу која не води одговарајући регистар. У установи треба да постоји поверљиви лични досије малолетног преступника у коме се чувају сва документа која се односе на облик, садржај и детаље тремана и који су доступни само овлашћеном особљу. Тамо где је могуће, сваки малолетник има право да провери било коју чињеницу или мишљење које ће се увести у досије и на основу којих ће бити могуће исправке. Досијеи садрже информације о идентитету малолетника, чињеницама и разлозима за изрицање мере, дан и сат пријема, премештај и отпуштање, детаље о обавештавању родитеља и старатеља и податке о физичком и менталном здрављу малолетника. Малолетницима треба обезбедити копију правилника установе у којој се налазе, како би били обавештени о својим правима. Возила која се користе за смештај или премештај малолетника из једне установе у другу, морају имати одговарајућу вентилацију и светло, а малолетници не би смели ни на који начин бити изложени патњама или понижавању.

Класификација и смештај. У циљу одређивања типа старања који највише одговара појединачним потребама, после разговора са овлашћеним лицем, малолетници могу бити одвојени. Ако је потребан специјалан третман за рехабилитацију, обучено особље ће припремити писани план индивидуалног третмана. Број малолетника затворених у отвореним или затвореним установама треба да буде што мањи да би се омогућила примена индивидуалног третмана.

Физички амбијент и смештај. Препоручује се да конструкција затворских објеката и општи физички амбијент одговарају циљевима рехабилитације и боравишног третмана, уз поштовање потреба малолетника на приватност и активности у слободно време. Предвиђени су посебни услови у погледу места одређених за спавање, санитарних инсталација, поседовање личних ствари, коришћење сопствене одеће, добијање хране задовољавајућег квалитета. Наглашено је да малолетницима треба да буде у било које време доступна чиста питка вода.

Образовање, занатска обука и рад. Сваки малолетник има право на образовање које одговара његовим/њеним потребама и способностима и које је тако конципирано да га припреми за повратак друштву. Треба да се обезбеди образовање ван затворске

установе у редовним школама од стране квалификованог особља и по програмима интегрисаним у образовни систем земље. Када се додељује сведочанство или друга врста сертификата, образовна установа не сме наводити да се ради о малолетнику који је био или је још увек лишен слободе. Малолетници имају право и на стручну обуку која ће им омогућити запошљавање када изађу на слободу.

Рекреација. Правила наглашавају позитивне ефекте које имају дневне активности и рекреација. Малолетницима треба да буде обезбеђен рекреативни и физички тренинг, а онима којима је то потребно, корективна физичка терапија и вежбе под медицинским надзором.

Религија. Уколико малолетници желе, треба им омогућити да задовоље своје религиозне и духовне потребе, да поседују и задрже потребне верске књиге и предмете за вероисповедање. Такође, малолетници имају право и да одбију све облике учешћа у верским и религиозним службама и образовању.

Здравствена нега. Када дођу у установу, малолетници имају право на медицински преглед како би се правилно регистровало њихово здравствено стање, раније болести и идентификовале било какве физичке или менталне сметње којима је неопходна медицинска пажња. Малолетницима је забрањено давање било каквих лекова за измамљивање информација и експериментална употреба лекова. Установе за малолетнике треба да усвоје посебна правила превенције и рехабилитационе програме за кориснике наркотика. Ментално оболели малолетници треба да се лече у специјализованим институцијама.

Бележење болести, повреда или смрти. О здравственом стању малолетника и променама у његовом здрављу, имају право да буду информисани, уколико то захтевају, чланови породице или старатељ малолетника или било које друго лице које малолетник одреди. У случају смрти затвореног малолетника, најближи сродници имају право на увид у документ којим се констатује смрт, да виде тело и одреде поступање са њим. Осим тога, уколико малолетник умре у затвору или шест месеци после отпуштања, треба да се спроведе независна истрага и извештај о извршеној истрази мора бити доступан најближој родбини. Малолетник, исто тако, мора да буде обавештен, у најкраћем року, о смрти, озбиљној болести или повреди било ког блиског члана породице и треба му омогућити да присуствује сахрани преминулог или да посети тешко оболелог сродника.

Контакти са широм заједницом. Хумани третман гарантује контакте са заједницом ван установе, што значи да малолетници могу комуницирати са члановима

своје породице, пријатељима и другим лицима или представницима угледних организација, да напусте установу ради кућне посете.

Ограничење физичке принуде и употреба силе. Правила строго забрањују да особље носи и употребљава оружје. Инструменти силе и принуде могу се користити само изузетно, у строго одређеним случајевима и на изричито овлашћење наведено у законским прописима. Уколико, ипак, дође до коришћења оружја, директор мора одмах да консултује медицинско и друго релевантно особље и обавести више административне власти.

Дисциплински поступци. Све дисциплинске мере и поступци треба да се врше у интересу безбедности и сређеног заједничког живота у установи. Дисциплинске мере које садрже свиреп, нехуман или деградирајући третман, као на пример телесне казне, смештање у мрачну ћелију, затварање у самицу, смањење obroka, одбијање контакта са члановима породице, строго су забрањене. Такође су забрањене колективне санкције и сваки малолетник може бити кажњен само једном за дисциплински преступ. Законодавства или регулативе усвојене од стране надлежне управе треба да, имајући у виду потребе и права малолетника, донесу норме које регулишу: понашања која представљају дисциплински прекршај; врсту и трајање дисциплинске санкције која се може изрећи; поступање органа који је овлашћен да такве санкције изриче и органа који је овлашћен да разматра жалбе.

Инспекција и жалбе. Квалификовани инспектори или одговарајући правилно конституисани органи који не припадају управи установе, овлашћени су да спроводе редовну инспекцију и предузимају ненајављене инспекције на сопствену иницијативу. Сваки малолетник има право да у поверењу разговара са било којим инспектором. По завршетку инспекције, инспектор подноси извештај о својим налазима. Државе морају предузети све мере за оснивање независне канцеларије (омбудсман) ради примања и испитивања жалби поднетих од стране малолетника лишених слободе и ради помоћи да се дође до правичног решења.

Повратак у заједницу. Третман који се примењује према малолетницима треба да буде тако осмишљен да им помогне да се врате у заједницу, да се правилно реинтегришу. Надлежни органи треба да обезбеде или осигурају службе помоћи малолетницима ради њиховог повратка у друштво и да умање предрасуде према њима.

4. Особље

За правилно руковођење установама у којима су смештени малолетници, потребно је квалификовано особље, обучено и оспособљено да своје обавезе ефикасно

врши. Оно треба да се понаша тако да заслужи поштовање малолетника. Оно мора да покуша да ублажи и умањи разлике између живота у установи и живота ван установе и никако не сме да подстиче или толерише свиреп, насилан, нехуман или понижавајући третман, као и кажњавање и суров третман.

Правила Уједињених нација о заштити малолетника лишених слободе намењена су успостављању минималних стандарда ради сузбијања штетних ефеката свих типова лишавања слободе и неговању интеграције малолетника у друштво. Правила би требало инкорпорисати у национално законодавство и она би требало да послуже као смернице свим професионалцима укљученим у правосудни систем за малолетне преступнике.

Стандардна минимална правила Уједињених нација за алтернативне казнене мере или Токијска правила усвојена су резолуцијом Генералне скупштине 45/110 14.12.1990. године. Овим правилима се промовише употреба незападских или алтернативних казних мера, као минималне правне заштите за особе којима се изричу мере алтернативне затварању. Намена правила је да се друштвена заједница више укључи у управљање кривичним правосуђем, а посебно у третман преступника, као и да се међу преступницима промовише осећај одговорности према друштву. Примена Правила је предвиђена за све особе које су предмет гоњења, суђења или извршења пресуде и за које се користи термин „преступници”

Правила ће се примењивати без икакве дискриминације на основу расе, боје, пола, доби, језика, вероисповести, политичког и другог мишљења, националног или друштвеног порекла, имовинског стања, места рођења или другог статуса.

У погледу броја алтернативних мера, Правила наглашавају да систем кривичног правосуђа треба да обезбеди примену широког спектра алтернативних казних мера, од фазе пре суђења до фазе после изрицања пресуде. Примена алтернативних казних мера, које намећу обавезу преступнику, условљена је пристанком преступника. У току примене алтернативних казних мера у потпуности ће бити испоштовано право преступника на приватност, као и право на приватност преступникове породице. Осим тога, строго поверљива ће бити и лична евиденција о преступнику, која се може ставити на увид само особама којих се директно тиче одлучивање о преступниковом случају или другим овлашћеним особама.

Део Правила који регулише „Фазу пре суђења” предвиђа могућност да у периоду пре суђења полиција, служба гоњења или друге агенције које се баве кривичним случајевима могу да ослободе преступника, уколико буду сматрале да није потребно даље наставити са случајем ради заштите друштва, превенције криминала или

поштовања закона и права жртава. Тужилац може у лакшим случајевима изрећи одговарајуће алтернативне казнене мере. Као и у другим документима и у овом је предвиђено „избегавање притвора пре суђења”, односно изричито је наведено да у кривичним поступцима, притвор пре суђења може бити примењен само као последња мера уз дужну пажњу према истрази наведеног преступа и ради заштите друштва и жртве. Уколико буде одређен притвор пре суђења, он треба да траје што је могуће краће а алтернативе притвору ће бити употребљене у што ранијој фази.

У делу Правила под насловом „Фаза суђења и изрицања пресуде”, наведено је, поред осталог, да суд треба да прибави извештај о социјалном статусу који садржи: социјалне податке о преступнику; врсту последњег извршеног и раније извршених преступа и информације и препоруке релевантне за одлучивање о пресуди. Такође је предвиђено да судски орган, имајући на располагању неколико алтернативних казних мера, треба у фази доношења одлуке да узме у обзир потребе преступника за рехабилитацијом, заштиту друштва и интересе жртве. У овом делу предвиђене су алтернативне мере које орган који доноси пресуду, може одредити:

- (а) опомена, укор, упозорење (усмене санкције),
- (б) условно пуштање на слободу,
- (в) статусне казне,
- (г) економске санкције и новчане казне (глобе и дневне глобе),
- (д) заплешивање или налог о одузимању,
- (ђ) одштета жртви или налог о компензацији;
- (и) условна или одложена казна,
- (ј) условна осуда и судски надзор,
- (к) налог о раду у заједници,
- (л) упућивање у дисциплински дневни центар,
- (љ) кућни притвор,
- (м) било који други облик неинституционалног третмана,
- (н) неке комбинације горе наведених мера.

Правила предвиђају да одлука после изрицања пресуде може укључивати: одсуство или упућивање у полуотворене установе, отпуст због рада или образовања, различите облике условне осуде, смањење затворске казне и помиловање. Над спровођењем алтернативних мера треба да се врши надзор чија је сврха смањење могућности да се поново изврши преступ и помагање преступнику при друштвеној интеграцији. У сваком случају, преступницима треба пружити психолошку, друштвену

и материјалну помоћ и прилику да ојачају везе са заједницом и њихову реинтеграцију у друштво. Када је у питању трајање алтернативних казних мера, Правила утврђују да се неће прекорачити период који је установио надлежни орган у складу са законом и да се може донети одлука о раном окончању мере уколико је преступник на меру повољно реаговао.

Правила даље регулишу: процес третмана, дисциплину и кршење услова, особље, учешће јавности кроз рад волонтера и коришћење других ресурса у заједници и истраживање, планирање, израду политике и евалуацију.

Процес третмана, како Правила предвиђају, одвија се кроз рад на случају, групни третман, разне програме и специјализовани третман различитих категорија преступника. Какав ће бити третман зависи од многих околности, пре свега, од тога каква је прошлост преступника, његова личност, склоности, интелигенција, вредности и посебно околности које су довеле до престапа. Третман спроводе стручњаци са одговарајућим образовањем и практичним искуством, а за сваког преступника се отвара досије који води надлежни орган.

У оквиру Правила постоје одредбе о поступању надлежних органа у случају непоштовања примењених алтернативних мера. Уколико преступник прекрши услове које треба да поштује у оквиру примењене алтернативне мере, може доћи до измене или повлачења алтернативне казнене мере. У том случају, надлежни орган може установити неку другу алтернативну меру, што значи да није неминовна замена алтернативне мере казном затвора. Затворска казна се може изрећи само у недостатку других одговарајућих алтернатива. Уколико надлежни орган под законом одређеним условима измени или повуче алтернативну меру, преступник има право жалбе судском или другом независном надлежном органу.

Приликом спровођења свих облика третмана према малолетним преступницима неопходно је да особље, које долази у контакт са малолетником и примењује третман, буде образовано на одговарајући начин и да има практично искуство. Због тога, Правила у неколико одредби разрађују стручност, квалификацију и обуку особља које примењује алтернативне казнене мере. Веома је важно да се стално унапређује знање и развијају стручне способности обуком на радном месту и курсевима обнове знања.

С обзиром на то да је примена алтернативних казних мера повезана са учешћем одговарајућих ресурса у друштвеној заједници, у Правилима се истиче да је учешће јавности један од најважнијих фактора у побољшању везе између преступника са породицом и заједницом. Због тога је, како се истиче у Правилима, неопходно:

стално подстицати владине агенције, приватни сектор и ширу јавност на подржавање волонтерских организација које промовишу примену алтернативних казних мера; редовно организовати конференције, симпозијуме и друге активности да би се стимулисала свест о потреби за учешћем јавности у примени алтернативних казних мера и коришћење свих средстава јавног информисања у креирању конструктивног става према примени алтернативних казних мера.

И на нивоу ЕУ донети су значајни правни акти којима се прописују мере за сузбијање малолетничке делинквенције. Један од значајнијих докумената у том смислу је Резолуција Европског парламента (2007/2011 (INI)) о малолетничкој делинквенцији. Реч је о необавезујућем правном акту програмског карактера, будући да наша земља још увек није постала чланица ЕУ. Ипак низ конкретних мера које Резолуција о малолетничкој делинквенцији садржи, представљају добру основу за борбу против ове негативне друштвене појаве (Мирић, 2011:95).

Ширење примене алтернативних казних мера могуће је једино уколико се редовно истражује проблем, анализирају подаци и успостављају везе између служби одговорних за алтернативне казнене мере и других грана у систему кривичног правосуђа. Последњи део Правила управо се односи на истраживање, израду политике и развој програма, као и успостављање веза са релевантним агенцијама и активностима. Значајно је такође поменути и међународну сарадњу која је, према тексту Правила, неопходна и значајна и која се састоји у промовисању сарадње на пољу истраживања, обуке, техничке помоћи и размене информација међу земљама чланицама, кроз тела УН за превенцију криминалитета и третман преступника, уз блиску сарадњу Огранка за превенцију криминалитета и кривично правосуђе центра за друштвени развој и хуманитарне послове секретеријата Уједињених нација.

1.3.Кривичне санкције према малолетним делинквентима у државама бившег јединственог правног простора СФРЈ

Правна регулатива држава бившег јединственог југословенског правног простора, јасно указује на то да је свака од њих, стицањем државног суверенитета, регулисала питања материјалног, процесног и извршног кривичног права, с посебно издвојеним одредбама из области малолетничког кривичног законодавства, као и друга релевантна питања, доношењем посебних законских и подзаконских аката

1.3.1. Република Словенија

Република Словенија је на темељу плебисцита прогласила независност од СФРЈ 25. јуна 1991. Чланица Европске уније постала је 1. маја 2004. године. Основни извор кривичног материјалног права у Републици Словенији је Казенски законик из 2008. године.¹⁵ У овом законнику обухваћене су и норме везане за малолетне делинквенте, као и санкције које се према њима могу примењивати. Основне малолетничке кривичне санкције су васпитне мере (*vzgojni ukrepi*). Чланом 77. предвиђена су упутства и забране за малолетнике као што су 1. да се малолетни делинквент извини оштећеном, 2. да се измири са оштећеним, 3. да редовно похађа школу, 4. да се оспособљава за одређени позив, 5. да прихвати одређено запослење, 6. да се смести у одређену породицу, дом или друго место, 7. да обави посао у корист хуманитарних организација, 8. да се лечи, 9. да посећује одређена саветовалишта, 10. да учествује у програмима социјалног тренинга, 11. да заврши курс познавања саобраћајних прописа. Једну или више ових мера суд може изрећи малолетнику ако је то довољно да се утиче на њега и његово понашање при чему се посебно цени његова спремност на сарадњу. Овако изречена упутства и забране могу трајати најдуже једну годину. Ова упутства и забране (*navodila in propovedi*) су по својој правној природи слични васпитним налозима који постоје у малолетничком кривичноправном законодавству Републике Србије. Осим ових кривичних санкција, Казенски законик прописује и следеће кривичне санкције које се могу изрећи малолетним извршиоцима кривичних дела: надзор органа старатељства (*nadzorstvo organa socialnega varstva*), упућивање у васпитну установу (*oddaja v vzgojni zavod*); упућивање у васпитну поправни дом (*oddaja v prevzgojni dom*) и упућивање у завод за оспособљавање (*oddaja v zavod za usposabljanje*), као и санкције које се могу изрећи само старијим малолетницима: новчана казна (*denarna kazna*) и казна малолетничког затвора (*maloletniški zapor*).

1.3.2. Република Хрватска

Република Хрватска је најмлађа чланица Европске уније, будући да је приступила ЕУ 1. јула 2013. године. То практично значи да је од 2003. године, од када

¹⁵ Казенски законик Републике Словеније, *Урадни лист Републике Словеније*, бр.55/2008.

је аплицирала за чланство у Унији, прошла кроз једнодеценијски период реформи, укључујући, наравно, и област кривичноправних односа. У Хрватској је кривични поступак, као и санкције које се могу изрећи према малолетницима, регулисан Законом о судовима за младеж, који је ступио на снагу 30. 05. 2015 године.¹⁶ Карактеристично је да алтернативне мере немају посебан назив у хрватском праву, већ у случају уколико је не сврси сходно вођење кривичног поступка за кривична дела за која је прописан казна затвора у трајању до 5 година или новчана казна, а несумњиво је да је малолетник извршио такво кривично дело, њихов јавни тужилац (државни одвјетник) може условити малолетника неком од посебних обавеза прописаних у чл.10, као санкције према малолетницима, како не би покренуо судски поступак. Врсте санкција које се могу изрећи малолетницима јесу одгојне мере и старијим малолетницима поред одгојних мера казна малолетничког затвора и сигурносне мере. Врсте васпитних (одгојних) мера прописане су чл. 7. и чине их: судски укор, посебне обавезе, појачан брига и надзор, појачан брига и надзор уз дневни боравак у одгојној установи, упућивање у дисциплински центар, упућивање у одгојну установу, упућивање у одгојни завод и упућивање у посебну одгојну установу.

Посебне обавезе које се могу применити као назовимо алтернативне мере прописане су чл. 10 ст. 2. и то су обавезе: да се извини оштећеном, да према властитим могућностима поправи штету нанесену кривичним делом, да редовно похађа школу, да не изостаје са радног места, да се оспособљава за занимање које одговара његовим способностима и склоностима, да прихвати запослење и у њему устраје, да располаже приходима уз надзор и савет водитеља васпитне мере, да се укључи у рад хуманитарних организација или у послове комуналног или еколошког значаја, да се суздржи од посјеђивања одређених локала, односно приредаба и клони одређених особа које на њега штетно утичу, да се уз сагласност малолетничког законског заступника подвргне стручном медицинском поступку или поступку одвикавања од дрога или других овисности, да се укључи у појединачни или групни психосоцијални третман у саветовалишту за младе, да учествује на течајевима за стручно оспособљавање, да без посебног одобрења Центра за социјални рад не може трајније напустити место пребивалишта или боравишта, да се ради провере знања прометних прописа упути у надлежну установу за оспособљавање возача, да се не приближава или да не узнемирава жртву, друге обавезе које су примерене с обзиром на почињено

¹⁶ Закон о судовима за младеж, *Службени лист Републике Хрватске*, Народне новине, бр. 84/2011,143/2012,148/2013,56/2015.

казнено дело, особене и обитељске прилике малолетника. Овом последњом посебном обавезом њихов законодавац је оставио могућност да суд сам одлучи и дефинише коју примерену посебну обавезу може изрећи. У Хрватском праву мере појачане бриге и надзора искључиво се врше од старане органа старатељства, те може се основано закључити да они не познају меру појачаног надзора од стране родитеља или меру појачаног надзора у другој породици. Меру упућивања у дисциплински центар малолетнику се изриче на одређени број сати дневно и то суботом и недељом или у току радних дана, али најдуже тридесет дана, а најмање 14 дана, и на непрекидни боравак суботом и недељом у трајању од 3 до 8 недеља за редом или на непрекидни боравак у трајању од најмање 15 дана, а најдуже 3 месеца. С тим што су дужни водити рачуна да малолетник не изостане са редовног школовања или радног места. Такође, дата је могућност суду да уколико малолетник својом кривицом не извршава посебне обавезе или мере појачаног надзора, може се упутити у дисциплински центар на непрекидни боравак најдуже до месец дана. Упућивање у посебну васпитну (одгојну) установу односи се на малолетнике са психофизичким оштећенима или уместо сигурносних мера обавезног психијатријског лечења што представља пандан нашој мери упућивање малолетника у посебну установу за лечење или оспособљавање. Малолетнички затвор се може изрећи старијем малолетнику за кривичан дела за која је прописана казна затвора од три година или тежа казна. Она не може бити краћи од 6 месеци нити дужа од 5 година, осим уколико није прописана казна дуготрајног затвора или се ради о стицају најмање два кривична дела за која је прописана казна затвора тежа од 10 година, када може трајати до 10 година. Чл. 28. Закона је предвиђен да тзв. придржај малолетничког затвора и гласи „суд може изрећи да је малолетник крив за казнено дјело и истодобно придржати изрицање казне малолетничког затвора кад сматра да се изрицањем кривне и пријетњом накнадног изрицања казне може починитеља одвратити од даљњих казних дјела. Суд може малолетнику, уз придржај, изрећи одгојне мјере појачаног надзора, упућивање у дисциплински центар и једну или више посебних обавеза које не могу трајати дуље од времена проверавања“. Овим се утврђује фактички могућност изрицања условне осуде јер и чак одређује време провере које не може бити мање од једне године нити дуже од три године.

Могућност изрицања условне осуде не постоји у малолетничком кривичном законодавству Републике Србије. О увођењу могућности изрицања условне осуде би требало размислити приликом следећег новелирања Закона о малолетним учиниоцима

кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица Републике Србије¹⁷ јер би се тиме, по нашем мишљењу, још и више потенцирао факултативни карактер казне малолетничког затвора.

1.3.3. Република Македонија

Закон о малолетничкој правди (Закон за малолетничка правда), представља основни правни извор којим је регулисан поступак и изрицање санкција према малолетним учиниоцима кривичних дела у Републици Македонији.¹⁸ Овај закон даје примат превентивним, заштитним и васпитним мерама. Санкције може да изриче само суд надлежан за малолетнички криминалитет. Од свих упоредних права поред поделе малолетника на децу до 14 година живота, млађа и старија малолетна лица, овај закон прави разлику на тзв. дете у ризику („дете во ризик“) и старији малолетник у ризику („постар малолетник во ризик“).

Дете у ризику („дете во ризик“) је малолетник који у време извршења кривичног дела или прекршаја напунило 7 година, а није навршило 14 година, као и малолетник до 14 година живота који је зависник од употребе дрога, психоактивних супстанци или алкохола, деца ометена у развоју, дете које је жртва насиља и васпитно и социјално запуштено дете које се нађе у таквој средини у којој је отежано или онемогућено остваривање васпитних функција породице или дете које није укључено у систем васпитања или образовања или се одало скитању или проституцији, које због таквог понашања може да дође у сукоб са законом.

Старији малолетник у ризику („постар малолетник во ризик“) је малолетно лице које у време извршења кривичног дела за које је прописана новчана казна или казна затвора до три године или прекршај има 16 година, а не навршених 18, или који је зависник од употребе дрога, психоактивних супстанци или алкохола, деца ометена у развоју, дете које је жртва насиља и васпитно и социјално запуштено дете које се нађе у таквој средини у којој је отежано или онемогућено остваривање васпитних функција породице које због такве средине је или може доћи у сукоб са законом. Ова разлика се прави зато што према овим малолетним лицима могу се применити мере за помоћ и заштиту тзв. „мерки на помош и заштита“. Овим је уведено да се и према деци до 14

¹⁷ Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, Службени гласник Републике Србије, бр. 85/2005.

¹⁸ Закон за малолетничка правда, Сл. весник на Република Македонија, бр. 87/2007.

година живота, може применити нека мера, али само уколико Центар за социјални рад оцени да је то потребно ради дететовог правилног васпитања и развоја личности. Центар за социјални рад за ова лица одређује програм поступања након разговора са породицом детета млађег или старијег малолетника у ризику, како би се уверио да ли је породица у могућности да пружи одговарајућу бригу о детету, о чему води рачуна стручни тим Центра за социјални рад, а како би се активно спровеле мере за помоћ и заштиту и превенирали штетни ефекти несарађивања са Центром. Ове мере за помоћ и заштиту могу трајати до осамнаесте године малолетника, и надзор над њиховим спровођењем врши Центар за социјални рад, све у циљу да се избегне суђење и изрицање санкција малолетницима.

Уколико је кривичним делом или прекршајем малолетник стекао какву имовинску корист или проузроковао штету другоме Центар посредује између породице или старатеља детета, малолетника са ризиком и оштећеног ради враћања имовинске користи или накнаде штете, у поступку посредовања. Примену мера за помоћ и заштиту од стране Центра или судије за малолетнике води се интерна евиденција у Регистру за примену мера помоћи и заштите Министарства за рад и социјалну политику. Млађим малолетницима могу искључиво да се изрекну само васпитне мере, старијим малолетницима поред васпитних мера може се изрећи казна или алтернативна мера. Малолетнику се могу изрећи и мере безбедности које су предвиђене Кривичним закоником Македоније.

У васпитне мере спадају дисциплинске мере: укор и упућивање у дисциплински центар за малолетнике. Затим мере појачаног надзора од стране родитеља или старатеља, надзор од стране друге породице или од стране Центра за социјални рад. Од заводских васпитних мера постоји упућивање у васпитну установу и упућивање у васпитно-поправни дом. Што се тиче мере упућивање у дисциплински центар за малолетнике прописан је чл. 34. Закона о малолетничкој правди која се изриче када је потребно да малолетник проведе неколико часова у току дана у овој институцији, с тим уколико се изрекне ова мера са непрекидним боравком, тај боравак не сме бити дужи од 20 дана. Мере појачаног надзора могу трајати најмање годину дана, а најдуже три године.

Карактеристика је да у македонском праву уколико је изречена нека од мера појачаног надзора суд може изрећи посебну обавезу, и то да се извини оштећеном лицу, да поправи и надокнади штету проузроковану кривичним делом, редовно похађа школу, не изостаје са радног места, да се оспособи за посао који одговара његовим

способностима наклоностима и физичким предиспозицијама, да прихвати посао, да му се забрани употреба алкохола, дрога и других психоактивних супстанци, да се упути у одговарајућу установу или саветовалиште, корисно да користи слободно време, да не контактира са лицима која штетно утичу на његову личност, да се оспособи, квалификује и преквалификује ради обављања одређених послова, да се омогући увид и да прихвати савете у вези са распоређивањем и трошењем плате или других прихода којих остварује, да се укључи у посао хуманитарних организација, комуналних еколошких или невладиних организација, да се укључи у одређене спортске културно забавне организације или удружења са обавезом да редовно похађа пробе или тренинге.

Казне које се могу изрећи старијим малолетницима јесу малолетнички затвор, новчана казна, забрана управљања моторним возилом одређеног вида или категорије и протеривање странца из земље. У правном поретку Републике Србије, према Кривичном законнику, забрана управљања моторним возилом одређеног вида и категорије као и протеривање странаца представљају мере безбедности. Малолетнички затвор не може се изрећи на краћи период од једне године нити дужи од 10 године. Македонски законодавац не предвиђа таксативно за која се кривична дела може изрећи казна малолетничког затвора, осим да се то може учинити за сва кривична дела за која је предвиђена строжа казна затвора од 5 година. Новчана казна се изриче за кривична дела која су извршена из користољубља, а за која је прописана казна затвора од најмање три године. Новчану казну суд може заменити мером општекорисног рада, али уколико ни то није могуће дисциплинском мером упућивања у дисциплински центар или мером појачаног надзора. Старијим малолетницима могу се изрећи и алтернативне мера као што су условна осуда са заштитним надзором.

Оно што македонско малолетничко кривично законодавство издваја од сличних законодавстава држава насталих сецесијом бивше СФРЈ је свакако бројност превентивних мера за рад са малолетницима у ризику, што се може оценити као позитивно јер доприноси секундарној превенцији малолетничког криминалитета и представља важан аспект политике сузбијања малолетничког криминалитета и малолетничке делинквенције уопште.

1.3.4. Босна и Херцеговина

Положај малолетних учинилаца кривичних дела у праву Федерације Босне и Херцеговине, регулисан је Законом о заштити и поступању са дјецом и малолетницима у казном поступку¹⁹. Као и у српском позитивном праву малолетници су лица између четрнаесте и осамнаесте године живота и само према њима се могу изрећи малолетничке кривичне санкције. Према чл. 14. Закона прописана је надлежност судова за поступање према малолетним починиоцима и млађим пунолетним лицима до двадесет и треће године живота. Према чл. 17. овог Закона у првом степену суди судија појединац, док у поступку према жалби одлучује веће од троје судија, а као треће степени суд надлежан је Врховни суд Федерације Босне и Херцеговине. Разлика у односу на српско законодавство је у томе што у првом степену суди веће састављено од судије за малолетнике и двоје судије поротника.

Као вид ресторативне правде јављају се полицијско упозорење и васпитне (одгојне препоруке), а ради избегавања вођења крив поступка и изрицања санкција. Полицијско упозорење прописано је чл. 23. које се може изрећи извршиоцима кривичних дела за које је прописана новчана казна или казна затвора до 3 година само уколико су испуњени одређени услови, а то су: 1) да малолетник признаје извршење кривичног дела, да је такво признање дато слободно и добровољно, да постоји довољно доказа да је малолетник учинио кривично дело, као и да према малолетнику није изрицао, већ полицијско упозорење, тзв. васпитна (одгојна) препорука или нека друга санкција. Ово упозорење изриче овлашћена службена особа која има стечена знања из области права детета и преступништва младих уз одобрење тужиоца. Ову меру наше позитивно законодавство не познаје.

Васпитне препоруке представљају пандан васпитним налозима у српском малолетничком кривичном законодавству. Разлика се огледа у томе што законодавац Федерације БиХ предвиђа већи број услова, које таксативно набраја, а који се морају испунити ради примене васпитних препорука. Карактеристика је да малолетник мора да да писану сагласност за примену одговарајуће препоруке, као и да се у писаној форми изрази спремност да се помири са оштећеним. Што се тиче врста васпитних (одгојних) препорука, прописане су чл. 26. ст. 1, а то су:

а) особно извињење оштећеном,

¹⁹ Закон о заштити и поступању са дјецом и малолетницима у кривичном поступку, Службене новине Федерације БиХ, бр.7/2014.

- б) накнада штете оштећеном,
- ц) редовно похађање школе или редовно одлажење на посао,
- д) укључивање у рад, без накнаде, у хуманитарне организације или послове социјалног, локалног или еколошког садржаја,
- е) лијечење у одговарајућој здравственој установи (болничко или амбулантно),
- ф) укључивање у појединачни или групни третман одгојних, образовних, психолошких и других савјетовалишта.

Кривичне санкције које се могу изрећи малолетним починиоцима веома су сличне кривичним санкцијама у српском законодавству. У позитивном праву Федерације Босне и Херцеговине код мера упозорења и усмеравања постоји још једна мера, а то је мера упућивања у васпитни центар, док не поседују меру појачаног надзора уз дневни боравак у одговарајућој установи за васпитање и образовање малолетника. Такође, што се тиче посебних обавеза, постоје извесне разлике које се огледају у томе што је нашим законом предвиђено још обавеза да се малолетник извини оштећеном, као и да у оквиру сопствених могућности накнади штету коју је проузроковао, а законом Федерације Босне и Херцеговине нису предвиђене.

Мера упућивања у одгојни центар се по прву Федерације Босне и Херцеговине изриче када је потребно да се краткотрајном мером утиче на понашање малолетника. Малолетник се може упутити у одгојни центар на одређени број сати у току дана, у трајању од најмање 14 дана најдуже 30, али може и на непрекидни боравак у трајању од најмање 15 дана али не дуже од 3 месеца, с тим што је суд дужан да води рачуна да ова мера не утиче на редовно школовање малолетника, нити његово изостајање са посла. Такође, ова мера мора бити испуњена делатностима које су у складу са особинама малолетника, учењем, корисним радом који одговара његовим способностима и интересима као и другим васпитним садржајима усмереним на развијање осећаја одговорности. Суд може уз ову меру изрећи и неку меру појачаног надзора, што би у том случају било поистовећено са васпитном мером појачаног надзора уз дневни боравак у одговарајућој установи за васпитање и образовање малолетника. С тим да уколико малолетник одбије или на други начин омета извршење изречених посебних обавеза суд може одлучити да га упутити у васпитни центар на непрекидни боравак у трајању од најдуже месец дана.

Позитивно малолетничко право у Републици Српској уређено је Законом о заштити и поступању са дјецом и малолетницима у кривичном поступку Републике

Српске.²⁰ Овај закон је идентичан закону који важи на територији целокупне Федерације БиХ, те га посебно не треба образлагати. Једина разлика је у томе што је урађен у духу српског језика те тако одређени појмови и термини добијају други назив као нпр. одгојене препоруке из закона у Федерацији јесу васпитне препоруке.

1.3.5. Република Црна Гора

У Црној Гори, кривични поступак и санкције према малолетним извршиоцима кривичних дела уређен је Законом о поступању према малољетницима у кривичном поступку.²¹ Овим законом предвиђене су алтернативне мере како би се избегло вођење кривичног поступка и изрицање кривичних санкција (Костић, 2015: 426). У ове мере спадају опомена и васпитни налог. Опомена је регулисана чл. 10 ст. 1 Закона, који гласи да се опомена може изрећи односно одредити према малолетном учиниоцу кривичног дела за кривично дело за која је прописана новчана казна или казна затвора до три године, ако: а) постоје докази из којих произилази основана сумња да је малолетник учинио кривично дело; б) малолетник да свој пристанак; ц) према малолетнику није раније примењен васпитни налог или изречена кривична санкција.

Опомену према њиховом праву може изрећи државни тужилац за малолетнике или овлашћени полицијски службеник са посебним знањима из области заштите права малолетних лица – полицајац за малолетнике уз одобрење државног тужиоца. Што се тиче васпитних налога за њих важе слична правила као и у српском законодавству. Услови се донекле разликују у томе што се васпитни налог може изрећи за кривична дела за која је прописана новчана казна или казна затвора до 10 година, док је у нашем праву предвиђена за кривична дела до 5 година. Као и да постоје додатни услови као што су: постојање доказа из којих произилази основана сумња да је малолетник учинио кривично дело, да малолетник да свој пристанак да постоји сагласност његовог законског заступника уколико се ради о млађем малолетнику.

Карактеристично је и да у праву Црне Горе постоје и додатни васпитни налози као што су: укључивање у одређене спортске активности, плаћање новчаног износа у

²⁰ Закон о заштити и поступању са дјецом и малолетницима у кривичном поступку, Службени гласник Републике Српске, бр. 44/2011.

²¹ Закон о поступању према малољетницима у кривичном поступку, („ Службени лист ЦГ “), бр. 64/2011

корист хуманитарне организације, фонда или јавне установе, похађање курсева за стручно оспособљавање и припрема и полагање испита и уздржавање од посеђивања одређеног места или контакта са одређеним лицима. Васпитни налог се може изрећи само државни тужилац, а не и судија за малолетнике, као у нашем праву.²²

Малолетницима се могу изрећи васпитне мере, мере безбедности и изузетне казне малолетничког затвора. У васпитне мере спадају као и у српском праву мере упозорења и усмеравања, мере појачаног надзора и институционалне мере. Мера појачаног надзора од стране родитеља усвојиоца или стараоца поклапа се са црногорском васпитном мером појачаног надзора од стране законског заступника. Једина разлика се јавља код институционалних мера где су у црногорском позитивном праву прописна следеће институционалне мере: упућивање у васпитну установу заводског типа у којој лице може боравити највише до 21 године живота, упућивање у установу заводског типа где малолетник остаје најмање шест месеци а највише три године. У овој установи лице може остати до навршене 23 године живота. и упућивање у специјализовану установу у којој малолетник може остати највише три године и под одређеним условима до навршене 21 односно 23 године живота. Судски укор је на идентичан начин регулисан као и у нашем праву.

Што се тиче посебних обавезе може се уочити да наше право не познаје посебну обавезу плаћање одређеног новчаног износа у корист хуманитарне организације, фонда или јавне установе као ни посебну обавезу уздржавања од посеђивања одређених места или контакта са одређеним лицима. Када је реч о казни малолетничког затвора, поклапа се са одредбама нашег закона у вези са изрицањем поменуте с тим што у црногорском законодавству може се изрећи казна малолетничког затвора до десет година за дела за која је прописан казна затвора у трајању од 10 година, док у српском малолетничком кривичном праву за дела за која је прописан казна тежа од 20 година затвора или за дела у стицају за која је прописана казна строжа од 10 година.

На основу ове сажете анализе малолетничких кривичних законодавстава земаља насталих сецесијом некадашње СФРЈ може се јасно закључити да су законска решења слична, што је директна последица чињенице да су ове државе биле донедавно део јединственог правног система и да деле заједничку правну традицију. Такође, уочљива

²² Црна Гора донела је 2007. године Правилник о примјени васпитних налога, којим се детаљно регулише и уређује поступак ресторативног преузетоа према малолетницима у сукобу са законом. Влада Републике Црне Горе. Министарство правде. UNICEF. *Правилник о примјени васпитних налога*. Преузето: 24. 4. 2015. http://www.unicef.org/montenegro/Pravilnik_A5.pdf

је тенденција законодаваца да се у изрицању малолетничких кривичних санкција иде степенасто - од најлакших ка најтежим. У том смислу, примат имају васпитне мере неинституционалног карактера, док казна малолетничког затвора има изузетан карактер у свим наведеним законодавствима.

На крају, и на нормативном плану, потврђена је потреба заједничког трагања за најадекватнијим одговором на малолетнички криминалитет, који не познаје националне границе и много је комплекснији него што се може и претпоставити на основу правосудних статистика, новинских извештаја и других секундарних извора података о криминалитету.

1.4. Кривичне санкције према малолетним делинквентима у домаћем праву

Систем малолетничког кривичног права треба да буде подређен криминалополитичким циљевима - а то је васпитање малолетног учиниоца кривичних дела и његово преваспитање (Јовашевић, 2007:16). Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, из 2005. године, регулише материјално кривично право које се примењује према малолетним учиниоцима кривичних дела, као и кривични поступак и извршење кривичних санкција према малолетницима. Такође, у одређеним случајевима, које закон прописује, одредбе овог Закона се примењује и на пунолетна лица која су учинила кривична дела као малолетници, или као млађи пунолетници. Закон садржи и одредбе којима се штите деца и малолетници, као оштећени у кривичном поступку. Осим тога, на малолетне делинквенте се примењују и одредбе: Кривичног законика, Законика о кривичном поступку, Закона о извршењу кривичних санкција, као и други општи прописи, као допунски извори малолетничког права.

Правни поредак Србије не предвиђа посебну врсту судова који би судили малолетним починиоцима кривичних дела, већ је за то надлежан суд опште надлежности, односно посебно веће вишег суда. Кривични поступак према малолетницима се разликује у односу на редовне, што се огледа у поступању према малолетницима, обавезној одбрани, присуству органа старатељстава и његовог активног учешћа у току трајања поступка, као и након његовог окончања. У поступку према малолетницима је искључена јавност, важи начело ограниченог диспонирања странака, као и истражно начело.

Основне одредбе о положају лица према коме се извршава санкција садржане у Закону о извршењу кривичних санкција РС²³ предвиђају да се санкција извршава на начин којим се јамчи поштовање достојанства лица према коме се она извршава; да су забрањени и кажњиви поступци којима се лице према коме се извршава санкција подвргава било каквом облику мучења, злостављања, понижавања или експериментисања и да је кажњива принуда према лицу према коме се извршава санкција ако је несразмерна потребама њеног извршења. На тај начин су и малолетни извршиоци кривичних дела према којима се извршавају кривичне санкције заштићени од подвргавања било каквом облику мучења или другом окрутном, нехуманом или понижавајућем поступању.

Из кривичноправних одредби о малолетницима, садржаних у Закону о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица РС (чл. 5 – 9), произилази да се према малолетним учиниоцима кривичних дела могу применити: један или више васпитних налога, васпитне мере, казна затвора и мере безбедности предвиђене чл. 79 КЗ РС, осим забране вршења позива, делатности или дужности. Ове одредбе закона показују да је према малолетницима потпуно искључена примена смртне казне или доживотног затвора.

У Закону о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица РС изричито је предвиђено да орган унутрашњих послова не може задржати малолетника ради прикупљања обавештења или саслушавања, што значи да малолетник не може бити у тзв. полицијском притвору. Када од малолетника прикупља обавештења полицајац за малолетнике (лице које је стекло посебна знања из области права детета и преступништва младих) мора то учинити у присуству родитеља, усвојиоца односно стараоца малолетника (чл. 61 и 60 Закона). У погледу притвора, када је покренут судски поступак према малолетнику, чл. 67 Закона изричито предвиђа да се притвор може само изузетно одредити.

У чл. 48 ст. 2. Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица РС предвиђено је да при предузимању радњи којима присуствује малолетник, а нарочито при његовом саслушању, учесници у поступку су дужни да обазриво поступају, водећи рачуна о зрелости, другим личним својствима и заштити приватности малолетника, како вођење кривичног поступка не би штетно утицало на његов развој.

²³ Закон о извршењу кривичних санкција, Сл. гласник РС, бр. 85/2005, 72/2009 и 31/2011.

Обазриво и хумано поступање према малолетнику предвиђено је и у фази извршења кривичних санкција. У чл. 89. Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица РС наглашава се да у току извршења кривичних санкција према малолетнику треба поступати на начин који одговара његовом узрасту, степену зрелости и другим својствима личности, уз поштовање достојанства личности малолетника, подстицања његовог целовитог развоја и учешћа у сопственој ресоцијализацији, придржавајући се савремених педагошких, психолошких и педолошких знања и искустава.

Приступ правној и другој одговарајућој помоћи гарантован је малолетним извршиоцима кривичних дела на тај начин што је предвиђено да малолетник мора имати браниоца приликом првог саслушања, као и током читавог поступка (чл. 49) и да против пресуде којом је малолетнику изречена казна малолетничког затвора, против решења којим је малолетнику изречена васпитна мера и против решења о обустави поступка из чл. 78 ст. 2, могу изјавити жалбу сва лица која имају право на жалбу против пресуде у смислу чл. 364 ЗКП у року од 8 дана од дана пријема пресуде одн. решења. Треба такође нагласити да Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица РС, у складу са међународним прописима, посебно наглашава хитност поступка који се води према малолетним извршиоцима кривичних дела. Чл. 56 предвиђа да су органи који учествују у поступку према малолетнику, као и други органи и установе од којих се траже обавештења, извештаји или мишљења, дужни да поступају најхитније како би се поступак што пре завршио.

Малолетнику се може одредити притвор ако постоје разлози из чл. 142 ст. 2 ЗКП само ако се сврха ради чијег је остварења притвор одређен не може постићи мером привременог смештаја малолетника. Трајање притвора је временски ограничено: на основу решења о притвору које је донео судија за малолетнике притвор може у припремном поступку трајати најдуже месец дана, а веће за малолетнике може, из оправданих разлога, продужити притвор најдуже за још месец дана. После завршетка припремног поступка, притвор према старијем малолетнику може трајати најдуже до шест месеци, а према млађем малолетнику најдуже четири месеца. Од изрицања васпитне мере упућивања у васпитно-поправни дом и од изрицања казне малолетничког затвора притвор према малолетнику може трајати најдуже шест месеци. Осим тога, када се малолетник доводи у смислу чл. 135 ЗКП, ову меру спроводе службена лица ОУП у цивилној одећи, водећи рачуна да то чине на неупадљив начин.

Приликом извршавања кривичних санкција према малолетницима установљени су одређени принципи и начела: начело забране дискриминације малолетника; начело индивидуализације; начело заштите здравља малолетника; начело заштите права малолетника; начело стицања образовања; слобода вероисповести; начело забране упућивања у самицу; забрана ношења ватреног оружја унутар завода и установа.

Васпитни налози представљају вид ресторативне правде, јер се њиховом применом не покреће кривични поступак према малолетнику или уколико је отпочет обуставља се и као такав утиче на правилан развој малолетника и јача његову личну одговорност како не би више чинио кривична дела (чл. 5 ЗМ).

Наш закон прописује пет врста васпитних налога који се могу изрећи малолетнику и то:

- 1) поравнање са оштећеним како би се накнадом штете, извињењем, радом или на неки други начин отклониле, у целини или делимично, штетне последице дела
- 2) редовно похађање школе или редовно одлажење на посао
- 3) укључивање, без накнаде, у рад хуманитарних организација или послове социјалног, локалног или еколошког садржаја
- 4) подвргавање одговарајућем испитивању и одвикавању од зависности изазване употребом алкохолних пића или опојних дрога
- 5) укључивање у појединачни или групни третман у одговарајућој здравственој установи или саветовалишту (чл. 7 ЗМ).

Васпитне налоге може применити Виши јавни тужилац за малолетнике или судија за малолетнике. Да би се према малолетном лицу могао применити један или више васпитних налога морају бити испуњени одређени услови, а то су: да је за извршено кривично дело прописана новчана казна или казна затвора у трајању до 5 година као објективни услови, док као субјективни услови јесу признање кривичног дела од стране малолетника и његов однос према учињеном кривичном делу и оштећеном (чл. 5 ЗМ). Када јавни тужилац за малолетнике или судија врше избор васпитног налога који ће се применити према малолетнику, узеће у обзир интерес малолетника али и интерес оштећеног, с тим што су дужни да воде рачуна да се примењивањем једног или више васпитних налога не омета школовање малолетног делинквента или његово запослење (чл. 8 ЗМ). Овај избор се врши у сарадњи са родитељима, а уколико малолетник нема родитеља онда усвојиоца или његовог староца и обавезно у сарадњи са надлежним органом старатељства. Васпитни налози имају и одређено трајање те се могу изрећи

најдуже 6 месеци али с тим да у том року један васпитни налог може се конвертирати другим или укинути.

У нашем правном поретку, према малолетницима за учињена кривична дела, могу се изрећи васпитне мере, казна малолетничког затвора и мере безбедности које су предвиђене кривичним закоником, осим мера безбедности забране вршења позива, делатности или дужности. Наш законодавац прави разлику између млађих малолетних починиоца где се њима могу искључиво изрећи само васпитне мере и мере безбедности док се старијим малолетницима поред васпитних мера може изузетно изрећи и казна малолетничког затвора као и мере безбедности (чл. 9 ЗМ).

Сврха санкционисања огледа се у томе не да се малолетници казне за извршена кривична дела већ да се надзором, пружањем заштите и помоћи као и обезбеђивањем општег и стручног оспособљавања утиче на правилан развој и јачање личне одговорности малолетника како би се малолетник ресоцијализовао у друштвену заједницу и како би се на правилан начин утицале на васпитавање и развој његове личности (чл. 10 ЗМ). Изузетно, малолетнику се може изрећи казна малолетничког затвора и тада је сврха вршење појачаног утицаја на малолетног учиниоца да убудуће не врши оваква кривична дела чиме се остварује специјална превенција да и други малолетници не врше таква кривична дела, као општа превенција (чл. 10 ст. 2). У изградњи система превенције малолетничког преступништва посебну улогу имају медији јер они у великој мери својом моћи да утичу на свест људи, креирају став јавног мњења о одређеној појави (Костић, Димовски, Мирић, 2015: 271). Борба за сузбијање малолетничке делинквенције није пуко криминалнополитичко питање за чије решавање су задужени чланови уже научне и академске заједнице. Она је много више од тога - борба за праведније и хуманије друштво, друштво једнаких шанси за све његове чланове (Димовски, Мирић, 2013).

Законом је прописано девет васпитних мера које се могу изрећи малолетницима, а које законодавац дели у три групе и то :

- 1) мере упозорења и усмеравања, у које спадају судски укор и посебне обавезе;
- 2) мере појачаног надзора и то појачан надзор од стране родитеља, усвојиоца или стараоца - ПНОР; појачан надзору другој породици; појачан надзор од стране органа старатељства - ПНОС; појачан надзор уз дневни боравак у одговарајућој установи за васпитавање и образовање малолетника;
- 3) заводске мере су упућивање у васпитну установу, упућивање у васпитно поправни дом, упућивање у посебну установу за лечење и оспособљавање (чл. 11 ЗМ).

Приликом избора васпитне мере суд узима у обзир узраст и зрелост малолетника, друга својства његове личности и степен пореметљивости у друштвеном понашању, тежину дела, побуде из којих је дело учинио, средину и прилике у којима је живео, његов однос након учињеног дела, да ли је покушао санирати штету коју је нанео оштећеном, па на основу тога бира да ли је довољно према малолетнику изрећи само судски укор и појачан надзор или је пак потребно издвајање малолетног учиниоца из дотадашње средине и применити неке мере институционалног карактера.

Судски укор представља најблажу васпитну меру, која се може применити према малолетнику у случајевима када је довољан само прекор суда уз упозорење малолетнику да је његово понашање неприхватљиво од стране друштва. Изриче се у случају када је ова мера довољна да се утиче на починиоца да више не чини кривична дела.

Посебне обавезе представљају другу врсту васпитних мера, које се могу изрећи самостално или заједно са неком другом мером. Сврха ове мере се састоји у томе да утиче на малолетника и његово понашање примењујући одређене захтеве или забране. У посебне обавезе спадају: извињење оштећеном, да малолетник у оквиру својих могућности накнади штету коју је проузроковао, да редовно похађа школу или не изостаје са посла, да се оспособљава за занимање које одговара његовим способностима и склоностима, да се укључи у рад без накнаде хуманитарних организација или у послове локалног еколошког или социјалног садржаја, да се укључи у спортске активности, да се подвргне одговарајућем испитивању и одвикавању од зависности употребе алкохолних пића или опојних дрога, да се укључи у појединачни или групни третман у одговарајућој здравственој установи или саветовалишту и да поступа по програмима ради коју су за њега сачињени у тим установама, да похађа курсеве за стручно оспособљавање и да се припрема и полаже испите којима се проверава одређено знање, да не може да напусти место пребивалишта и боравишта без сагласности суда и посебног одобрења органа старатељства. Ове обавезе могу трајати најдуже до једне године с тим да суд може једну обавезу заменити другом, или обуставити изречену обавезу. Суд је у обавези да врши надзор над извршењем посебних обавеза које су изречене малолетнику уз то може тражити и извештај и мишљење органа старатељства (чл. 14).

Мере појачаног надзора изричу се према малолетнику када је потребно предузети трајније мере васпитања, преваспитања или лечења уз одговарајући надзор, а није потребно издвајање малолетника из средине у којој живи.

Како се улози породице придаје примарна улога у васпитању то законодавац предвиђа да породици треба првенствено поверити појачани надзор и бригу о малолетнику који је извршио кривично дело. Ову меру је могуће применити према малолетном делинквенту када се оправдано може очекивати да ће родитељ усвојилац или старатељ водити бригу и надзор над малолетником, а у до садашњем старању и васпитању су пропустили да је врше. Центар за социјални рад помаже родитељу, усвојиоцу или страоцу указујући им на пропусте у процесу васпитања, а истовремено врши проверу спровођења ове мера. Мера траје најмање шест месеци а највише две године. За све време трајања ове мере суд може постојећу меру заменити другом мером или обуставити изречену меру ако више нема потребе за њом.

Уколико родитељ, усвојилац или старалац малолетника нису у могућности да врше одговарајућу бригу и надзор над малолетником или се то од њих то не може очекивати, суд ће изрећи меру појачаног надзора у другој породици која има могућности да на адекватан начин врши надзор над малолетником и вољна је да га прими. Када родитељ усвојилац или старалац малолетника стекне могућност да врши бригу и појачан надзор над малолетником, ова мера ће се обуставити, као и уколико престане потреба за применом ове мере. Као и у предходној мери центар за социјални рад ће вршити проверу извршења мере и помагаће породици у којој је малолетник смештен. Ова мера траје најмање шест месеци а највише две године, с тим што ће суд одлучивати о престанку мере.

Када постоји немогућност примена мера појачаног надзора од стране родитеља усвојиоца или старатеља, или у другој породици тада се малолетник ставља под надзор органа старатељства. Применом ове мере малолетник остаје у примарном окружењу, тачније код лица која га издржавају и о њему се старају, а појачан надзор се врши од стране одређеног службеног лица које орган старатељства одреди. Приликом примене ове мере орган старатељства води рачуна о шковању малолетника, његовом одвајању из средине која на њега негативно утиче, евентуално потребном лечењу, сређивању прилика у којима живи, запослењу. Мера може трајати најмање 6 месеци, а највише 2 године, с тим да суд одлучује напредно о њеном престанку.

Појачан надзор уз дневни боравак у одговарајућој установи за васпитање и образовање малолетника се изриче када је уз ПНОС или ПНОР потребно ангажовање стручних лица у посебној установи која се бави васпитањем и образовањем малолетника, време трајања мере је најмање шест месеци а највише две године. Уз појачан надзор суд може према малолетнику одредити једну или више посебних

обавеза. Суд одлучује о дужини трајања ове обавезе и има могућности да измени или обустави обавезе које је изрекао.

У ситуацији када је потребно потпуно издвајање малолетника из дотадашње средине ради вршења појачаног надзора над њим, а потребно је предузети трајније мере васпитања, лечења и оспособљавања изричу се заводске мере као последње средство.

Упућивање у васпитну установу се примењује када је потребно малолетног делинквента издвојити из дотадашње средине и када је над њим неопходно обезбедити сталан стручни надзор. У таквим установама малолетник остаје најмање шест месеци а највише две године с тим што суд на сваких шест месеци разматра да ли постоје разлози за обуставу извршења ове мере или њеном заменом другом мером. Ова васпитна мера нема изразити принудни карактер, па се зато извршава у установама социјалне заштите (Мирић, 2014:92).

Уколико према малолетнику треба применити мере појачаног надзора и посебне стручне програме васпитавања, издвајањем из дотадашње средине, суд ће изрећи меру упућивања малолетника у васпитно поправни дом. Да би суд мога да изрекне оваву меру он мора посебно да узме у обзир степен поремећаја понашања малолетника, тежину и природу учињеног кривичног дела, ранији живот малолетника као и околност да ли је према малолетнику некада изречена нека друга кривична или прекршајна санкција. Суд у овом случају пази о рецидиву малолетника, те га само изузетно изриче уколико је малолетник склон вршењу одређених врста кривичних дела за које су му већ изрицане неке од васпитних мера појачаног надзора. Ова мера може се изрећи малолетнику у трајању од најмање 6 месеци, а највише четири године., али суд на сваких шест месеци разматра да ли се малолетник довољно поправио како би према њему била обустављена изречена мера или замењена неком другом васпитном мером (чл. 21).

У колико након истека шест месеци проведених у васпитној установи или васпитнопоправним дому, код малолетника уочи успех у постигнутом васпитању, апостоји очекивање да он у будуће неће вршити кривича дела и да ће се добро владати, може се изрећи условни отпуст (чл. 22). Док траје условни отпуст може се малолетнику одредити нека мера појачаног надзора саодређивањем једне или више врста посебних обавеза.

Када је малолетник ометен у психофизичком развоју или посотоје психички пормаћаји, а потребно му је изрећи меру упућивању васпитну установу или васпитнопоправни дом, суд ће изрећи меру упућивање у посебну установу за лечење и

оспособљавање. Она се може изрећи уместо изрицана мере безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи али уколико се у тој посебној установи може обезбедити чување и лечење малолетника и на тај начин се постићи сврха поменуте мере безбедности. Код ове мере постоји разлика у зависности од тога да ли је изречена мера замена за упућивање у ВПД илии васпитну установу или као замен за меру безбедности, а огледа се у томе што у првом случају малолетник може на лећењу и оспособљавању да остане највише три године док у другом случају остаје све док је потребно, с тим што када наврши 21 годину живота извршавање ове мере се наставља у установи у којој се извршава мера безбедности обавезног лечења и чувања у здравственој установи. Такође, суд је у обавези да на сваких шест месеци проверава да ли су испуњени услови за обуставу извршавања ове мере или за њену замену другом мером.

Закон о малолетним учиниоцим кривичних дела и кривичноправној заштити млаолетних лица може се применити и према млађим пунолетним лицима (лица од 18 до 21 године живота), то ћемо се у овом раду укратку осврнути у којим случајевима се малолетничке санкције могу применити и на ова лица. Када малђе пунолетно лице изврши кривично дело као малолетник чл. 40 ЗМ предвиђено је да ће се према њему судити као да је кривично дело причинио малолетник и може му се изрећи нека од васпитних мера, али ће у овом случају суд ценити и време које је протекло од извршења кривичног дела, својства личности, као и сврху коју треба постићи том санкцијом. Такође се и малђем пунолетном лицу може изрећи нека од васпитних мера иако је као пунолетан извршио кривично дело и то било која мера, уколико би била постигнута сврха кажњавања, у складу са личношћу малђег пунолетног лица.

Изречена васпитна мера се извршава оног тренутка када постане извршна. За њено извршење надлежан је орган старатељства.

Првостепени суд је у обавези да води контролу о извршењу васпитних мера и да сачињава списе праћења и контроле васпитних мера (чл. 99). Судија за малолетнике и јавни тужилац за малолетнике једанпут годишње врше непосредну контролу извршења васпитних мера (чл.100), обилажењем малолетника смештених у заводу или установи , као и непосредним увидом и разматрањем извештаја о току извршења неке од изречених мера. (чл. 84). Надлежни орган старатељстава, као и управа завода или установе у којој се извршава васпитна мера, имају обавезу да на сваких 6 месеци достављају извештај о току извршења мере судији за малолетнике и јавном тужиоцу.

Трошкови извршења санкција према мал. се подмирују из буџета РС с тим што постоји могућност да трошкови извршења посебних обавеза се могу намирити и од стране лица која су у обавези која су у обавези да издржавају малолетника, а то су родитељи усвојиоци, стараоци или пак из малолетникове имовине или прихода. О томе одлучује суд на предлог јавног тужиоца за малолетнике или органа старатељства. Оваква одлука суда може бити измењена због битних промена околности.

Извршење мера посебних обавеза регулише се подзаконским актом. Судија за малолетнике који је судио у првом степену врши надзор над извршењем ове мере. На захтев судије орган старатељства је у обавези да што пре достави извештај о спровођењу мере.

Извршење мера појачаног надзора према малолетнику одпочиње даном достављања извршне судске одлуке родитељу, усвојиоцу или стараоцу. Они су дужни да извршавају налоге и упутства из одлуке, као и да омогуће органу старатељства проверу извршавања васпитних мера, а уколико је то потребно и да прихвате помоћ органа старатељства у циљу извршења васпитних мера. Може доћи до неслагања између органа старатељства и родитеља, усвојиоца или стараоца у погледу извршења задатих налога. У том случају судија за малолетнике који је судио у првом степену решава настало неслагање. Родитељ, усвојиоцац или стараоцац су дужни да извештавају суд о самом току и резултатима извршења васпитних мера.

Мера појачаног надзора у другој породици, извршава се у породици коју је суд одредио у својој одлуци, на предлог органа старатељства. Орган старатељства и породица у којој је малолетник смештен дужни су да закључе уговор којим се уређују међусобна права и обавезе. Такође, орган врши проверу извршења васпитне мере и помаже новој породици у остваривању сврхе васпитања. Малолетник за време извршења васпитне мере одржава односе са својом примарном породицом, с тим што суд контролоше тај начин одржавања односа и може одлучити другачије. Постоји могућност да суд који је одредио појачан надзор у другој породици, може заменити ту породицу другом и то на предлог органа старатељства или по службеној дужности ако су се околности знатно измениле.

За спровођење мере појачаног надзора од стране органа старатељства, месно је надлежан орган старатељства према пребивалишту или боравишту малолетника у време када је одлука којом је васпитна мера изречена постала правноснажна. Орган старатељства одређује службено лице или друго стручно лице које ће меру спроводити и о теме одмах обавештава судију за малолетнике који је судио

у првом степену. Стручно лице саставља посебан програм рада са малолетником наспрам његових личних својстава и других околности везаних за саму личност малолетника. У његовом раду са малолетником помажу му државни органи, васпитне и образовне установе, а родитељ, усвојилац или старалац га обавештавају о приликама које би отежале извршење мере(чл.110).

Извршење васпитне мере појачаног надзора уз дневни боравак у одговарајућој установи за васпитање и образовање малолетника је поверена органу старатељства према пребивалишту, тј. боравишту малолетника у време када је изречена одлука постала извршна. Орган старатељства одређује установу којој ће се поверити извршење ове мере, с тим да дневни боравак у њој може трајати најдуже четири сата у току радног дана, о чему се води дневник рада. За време трајања ове мере малолетник остаје у својој породици похађа школу и одлази на посао. Редовни и ванредни извештај установе, о спровођењу дневног боравка малолетника, доставља се суду, јавном тужиоцу за малолетнике као и органу старатељства.

Заводске мере које су изречене малолетницима извршавјау се у васпитној установи, васпитно поправном дому и посебној установи за лечење и оспособљавање малолетника. Ако првостепени суд није надлежан за извршење ове мере проследиће одлуку и пратећу документацију надлежном органу за спровођење извршења у року од три дана од дана када је одлука постала извршна. Надлежни орган је дужан да у року од три дана приступи извршењу кривичне санкције. У току године два пута судија за малолетнике суда који је судио у првом степену и надлежни јавни тужилац за малолетнике обилазе малолетника смештеног у заводу или установи за извршење заводских мера, како би дошли у непосредни контакт са малолетником и стручним лицима која се старају о њему. Том приликом врше увид у одговарајућу документацију, оцењују правилност поступања према малолетнику и постигнути успех у васпитању и правилном развоју личности малолетника. Уколико се деси да уоче неке од неправилности у поступању према малолетнику дужни су да баз одлагања обавесте орган и установе надлежне за стручни надзор над извршењем васпитних мера, као и сам завод у којем се васпитна мера извршава. Такође заједно са судијом и тужиоцем управа завода или установе дужна је да без одлагања изврши одговарајуће провере и предузме све мере које су неопходне, како би се отклониле неправилности у поступањима.

Некада се може на захтев малолетника, његовог родитеља, усвојиоца, страоца или надлежног органа старатељства одложити извршење заводске мере, али само уколико постоје оправдани разлози. У том случају веће за малолетнике које је судило у првом степену одлучиће у року од три дана од пријема молбе о одлагању. Против ове одлуке, малолетник, његови родитељи, усвојилац или старалац имају право да поднесу жалбу Апелационом суду у року од три дана од пријема решења, о којој ће суд одлучити у року од три дана од пријема жалбе. Молба или предлог за одлагање извршења заводске мере има суспензивно дејство, тј. одлаже извршење заводске мере, али првостепени суд може одлучити да жалба не задржава извршење уколико утврди да се ради о злоупотреби права. Малолетник његови родитељи, усвојилац, старалац могу поднети молбу суду који је судио у првом степену ради прекида извршења васпитне мере уколико за то постоје оправдани разлози, што исто може учинити и предлогом надлежни орган старатељства или управник завода или установе у којој се заводска мера извршава. Чак и јавни тужилац може тражити прекид извршења заводске мере уколико је против решења о изрицању те мере поднео захтев за заштиту законитости. Тај прекид заводске мере траје најдуже три месеца, али уколико је малолетник болестан може трајати и дуже. За правни лек против овог решења важе иста правила као и за одлагање издржавања заводске мере. Треба истаћи да се време прекида извршења мере не урачунава у време трајања изречене мере.

Када протекене законом одређено најдуже трајање мере или када суд донесе одлуку о обустављању њеног извршења или замене изречене васпитне мере другом мером или у случају условног отпуста, малолетник ће се отпустити са извршења. Уколико се малолетник налази у завршном разреду школе или када је при карају стручног оспособљавања, а отпуштањем из завода или установе у којој се мера извршава би се онемогућио завршетак школовања или стручног оспособљавања, завод или установа, може на изричиту молбу малолетника омогућити завршавање школовања или стручног оспособљавања.

Васпитне установе у којима се извршавају заводске мере морају да обезбеде малолетницима адекватан смештај као и да задовоље васпитне, здравствене, образовне и друге развојне потребе малолетника. Сваком од малолетника потребно је поклонити посебну пажњу али приликом поклањања те пажње треба водити рачуна да се у животу и раду у установи такав малолетник не издваја од осталих. Лице које је упућено у васпитну установу на извршавање изречене мере, у њој може остати до навршене 21 године живота. Пре него што се отпочне са извршењем мере, надлежни орган

старатељставста је у обавези да одреди лице које ће бити задужено да малолетника доведе у васпитну установу. О дану када је малолетник ступио на извршење мере у установи, обавештава се суд и тај дан се сматра датумом одпочињања извршења изречене мере. Уколико малолетник одбија да поступи по изреченој мери или побегне ради избегавања исте, орган старатељства или управник васпитне установе обавештавају орган унутрашњих послова ради довођења малолетника у васпитну установу. Орган унутрашњих послова тј. полиција је дужна да приликом довођења малолетника води рачуна о његовом достојанству.

Заводска мера упућивања у васпитно-поравни дом (у даљем тексту ВПД) извршава се у Васпитно-поравном дому у Крушевцу. Уколико се у ВПД упућује малолетница ова мера ће се извршити у посебном женском одељењу. У случају уколико је малолетник који је упућен у васпитно поправни дом постао пунолетан или уколико је ова васпитна мера изречена пунолетном лицу, сместиће се у посебно одељење намењено њима. У ВПД лица могу остати до навршене 23. године живота. Приликом упућивања малолетника у ВПД потребно је да протекне одређене време како би се малолетник припремио и тај рок не може бити краћи од 8 дана нити дужи од 15 дана. Једино суд који је судио у првом степену може упутити малолетника у ВПД. Приликом упућивања малолетника суд је дужан да ВПД-у достави сву потребну документацију о малолетнику предвиђену законом, као и извршну одлуку о изреченој мери. Када малолетник није у притвору у ВПД, суд који му је судио, наложиће му у писаној форми да се одређеног дана јави на извршење изречене васпитне мере, или ће наложити родитељу, усвојоцу и стараоцу да малолетника одређеног дана одведе у ВПД. Суд ће о томе обавестити и ВПД наводећи тачан датум када малолетник треба да се јави и уз то обавештење доставити неопходну документацију. Ако се малолетник предвиђеног дана по налогу суда не јави у ВПД, наредиће се његово довођење, а уколико се крије или се налази у бекству издаће се потерница. Уколико се деси да малолетник побегне из ВПД, управник дома наредиће издавање потернице.

Када се малолетник јави у ВПД ради извршења мере, најпре му се утврђује идентитет, затим врши лекарски преглед и испитује личност у посебном одељењу како би му се на што бољи начин одредио адекватан програм поступања. Овакво испитивање не може да траје дуже од тридесет дана. Испитивање врши посебан стручни тим ВПД, а затим се распоређује у одређену васпитну групу која се формира у зависности од нивоа зрелости, узраста, личних својстава малолетника, као и одређеног програма поступања, с тим да таква група има највише десет малолетника и посебног

васпитача. За време трајања мере, малолетник у ВПД-у има одређена права која су му гарантована законом, а која се односе на његову здравствену заштиту, школовање, васпитање, однос са радитељем, староцем и другим лицима, правилну исхрану и тд. Малолетник је дужан да поштује одређени кућни ред, као и да уколико се добро влада управник установе му може доделити посебне погодности. Те погодности се односе на могућност проширења права на пријем посета, слободне изласке у град, посете спортским и другим културним манифестацијама изван ВПД-а, па и одсуство из ВПД-а до 15 дана.

Уколико малолетник се не придржава прописаних правила боравка у ВПД-у кућног реда и радне дисциплине, налога овлашћених лица, могу му се изрећи неке дисциплинске мере и то : опмена, одузимање додељених погодности, издвајање у посебну просторију до 15 дана. Изречена мера се може условно одложити до три месеца. Према малолетнику који је смештен у ВПД само изузетно могу се примењивати средства принуде или средства за привремено онеспособљавање само у случају уколико је то неопходно да би се спречио физички напад на службено лице или неког другогштићеника или како би се спречило малолетничково самоповређивање. Ближе одредбе о извршењу васпитне мере упућивање у ВПД налазе се у правилнику у кућном реду.

Приликом упућивања малолетника у посебну установу за лечење и оспособљавање који је ометен у психофизичког развоју или има психичке поремећаје мора се водити рачуна о томе да малолетник има иста права као и сви остали малолетници смештени у тој установи. Ако је малолетнику изречена ова мера уместо мере безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи упутиће се у установу која му може обезбедити чување и лечење и тиме постићи сврха ове мере безбедности. Упућивање врши орган старатељства према пребивалишту, боравишту малолетника када је одлука постала извршна. Орган старатељства ће одмах обавестити суд и орган унутрашњих послова уколико се деси да извршење мере не може да отпочне или да се настави због одбијања или бекства малолетника. Треба напоменути да приликом довођења оваквог малолетника, поред додељеног старатеља врши се уз пратњу здравственог радника, као и да начин довођења и спровођења не сме нарушити достојанство малолетника.

Код изрицања мера безбедности малолетницима постоје одређена правила које се састоје у томе да се могу изрећи само према малолетницима уколико им је већ изречена васпитна мера или казна малолетничког затвора, с тим што мера безбедности

обавезног лечења алкохоличара и мера безбедности обавезног лечења наркомана не може се изрећи уз мере упозорења и усмеравања. Једино мере безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи може се изрећи самостално - чл. 39 ЗМ.

1.5. Казне према малолетним делинквентима у домаћем праву

Једина казна која се у нашем праву може изрећи малолетницима јесте казна малолетничког затвора, као вид ретрибутивне правде. Да би ова казна могла да се изрекне малолетнику, морају да буду испуњени одређени услови који се тичу самог малолетника, као и околности везане за учињено кривично дело. Наиме, казна малолетничког затвора може се изрећи само старијем малолетнику и то за учињено кривично дело за које је законом прописана казна затвора тежа од пет година. Код малолетника мора да постоји висок степен кривице, а због тежине и природе кривичног дела није оправдано изрећи му неку од васпитних мера (чл. 28 ЗМ).

Из многих одредаба кривичног материјалног и процесног права, произилази да је граница која раздваја тешка кривична дела од кривичних дела мање и средње апстрактне тежине, успостављена предвиђањем казне, у трајању преко пет година. У складу с тим, примат васпитних мера, као кривичних санкција према малолетницима, релативизује се могућношћу кажњавања малолетних учинилаца тежих кривичних дела (Кнежевић, 2010:82).

Трајање казне малолетничког затвора не може бити краће од 6 месеци нити дуже од 5 година. Међутим, у случају када је за кривично дело, које је извршио малолетник, прописана казна затвора у трајању од 20 година или тежа казна, или када постоји стицај најмање два кривична дела за која је прописана казна затвора тежа од 10 година.

Приликом изрицања казне малолетничког затвора суд је дужан да води рачуна о степену зрелости малолетника као и о границама које су законом прописане, имајући у виду сврху малолетничког затвора, као и време које је потребно за малолетничко васпитавање и стручно оспособљавање. Такође суд, не може старијем малолетнику изрећи казну малолетничког затвора у дужем трајању од прописане казне затвора за то дело, међутим није везан за минимум прописане казне.

Уколико је малолетник учинио више кривичних дела у стицају суд ће одмерити по слободној оцени за сва дела једну казну у границама одређеним законом. Ако за друга дела у стицају суд може изрећи неку од васпитних мера, а за једно дело казну малолетничког затвора, суд ће му изрећи јединствену казну малолетничког затвора. Малолетник коме је изречена казна малолетничког затвора може бити условно отпуштен уколико је издржао трећину изречене казне, с тим да не може бити условно отпуштен уколико није протекло 6 месеци од ступања на издржавање казне, ако се на основу постигнутог успеха може оправдано очекивати да ће се малолетник на слободи добро понашати и да више неће вршити кривична дела. Како би се заштитила личност малолетника законодавац је сам предвидео да изречене васпитне мере или казна малолетничког затвора не повлачи правне последице које би се састојале у забрани стицања неких одређених права. Уколико суд одреди условни отпуст може му одредити и неку од мера појачаног надзора, као и једну или више одговарајућих посебних обавеза.

Треба напоменути да подаци осуди на казну малолетничког затвора не смеју бити никоме дати, чиме се штити личност и приватни живот малолетника. Како би се заштитио малолетник, законодавац је сам предвидео да изречене васпитне мере или казна малолетничког затвора не повлачи правне последице, које би се састојале у забрани стицања неких одређених права. Суд који је судио у првом степену дужан је да води евиденцију о изреченим васпитним мерама и казни малолетничког затвора. Начин вођења поменуте евиденције одређује се посебним актом.

Казна малолетничког затвора се извршава у Казнено поправном заводу за малолетнике (у даљем тексту КПЗМ). Сви осуђени малолетници по правилу издвајају ову казну заједно, осим уколико то не захтева здравствено стање осуђеног малолетника, или како би се осигурала безбедност и одржала дисциплина и ред у КПЗМ. Уколико се ради о осуђеницама, у том случају казну малолетничког затвора ће издржавати у посебном одељењу КПЗ за жене. Пунолетна лица којима је изречена казна малолетничког затвора као и малолетна лица која су у току издржавања казне постала пунолетна преместиће се у посебно одељење затвора. Као и у свим претходним установама заводског карактера, током издржавања казне, малолетницима се омогућава адекватно образовање, стручно и радно оспособљавање и то за зајемљања у складу са њиховим способностима, дотадашњем школовању, склоностима и радном ангажовању. Ако је могуће малолетници ће се укључити у васпитно корисно ангажовање за шта ће имати одговарајућу накнаду. Малолетницима се омогућава и подстиче веза са

друштвом и ван Завода, и то путем посета, телефонских разговора, писама, као и укључивање у спортска, културна, забавна дешавања и могућност вршења верских обреда. Сва лица која спроводе третман у КПЗМ морају да поседују посебна знања из области педагогије, психологије и педологије.

Лица која су осуђена на казну малолетничког затвора у КПЗМ могу остати највише до 23. године живота, с тим да уколико не издрже казну до краја премештају се у Казнено-поправни завод за пунолетна лица. У одређеним случајевима уколико је то потребно ради завршетка школовања малолетника или стручног оспособљавања или је остатак не издржане казне мањи од шест месеци, лице може остати у КПЗМ, али до навршене 25. године живота.

Уколико је осуђеник ангажован на одређеним пословима, радно време се одређује тако да не шкоди школовању и стручном оспособљавању малолетника, као и да има довољно времена за културно-уметничке активности, физичко васпитање и разоноду. Када се малолетник примерено понаша и залаже за учење и рад, управник Завода може му одобрити одсуство ради посећивања родитеља, стараоца, брачног друга, лица са којима је основало ванбрачну заједницу и др., што може бити одобрено највише два пута у току једне године у трајању до 14 дана. Завод води рачуна о томе да ова одсуства не утичу на образовање малолетника, те се по правилу одобравају у време када се не одржава настава. Ни у ком случају малолетнику се не може ограничити дописивање са блиским лицима. Завод омогућава и боравак изван затворених просторија у слободно време, на свежем ваздуху, где малолетник борави најмање 3 сата на свежем ваздуху.

2. РЕЗУЛТАТИ ЕМПИРИЈСКОГ ИСТРАЖИВАЊА

2.1. Опис истраживања

Изучавање модела кривичног санкционисања малолетних учинилаца кривичних дела, у криминолошком и пенолошком смислу, нужно захтева двоструки прилаз: теоријски и емпиријски. Истраживање спроведено за потребе овог рада се састоји из два дела. У теоријском делу истраживања, најпре је малолетничка делинквенција појмовно одређена, да би се затим указало на основне међународне стандарде у области малолетничког преступништва. Истакнута су и основна законска решења у легислативи земаља бившег јединственог југословенског правног простора, као и у домаћем праву.

Други део рада односи се на приказ резултата спроведеног емпиријског истраживања. Емпиријски део истраживања обухвата анализу правноснажно окончаних поступака вођених против малолетних учинилаца кривичних дела, односно млађих пунолетних лица која су дела извршили као малолетници, за период од 2006. до 2014. године. Интересантно је истаћи да је временски оквир одређен тако да се прва година обухваћена истраживањем (2006) поклапа са годином ступања на снагу Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица. Дакле, истраживање је обухватало 9 календарских година. Анализирани су подаци садржани у одговарајућим Км и Ким уписницима Вишег суда у Нишу за наведени период, о чему ће бити више речи у наставку рада.

2.2. Предмет истраживања

Предмет емпиријског дела истраживања била су пресуђења, односно одлуке о изреченим кривичним санкцијама према малолетним учиниоцима кривичних дела и начин извршења тих санкција на јурисдикционом подручју Вишег суда у Нишу, за период од 2006. до 2014. године. На овај начин ће се стећи јасан увид у све криминолошке карактеристике малолетничке делинквенције на територији Ниша, у посматраном периоду. Овакво истраживање има и несумњив криминалополитички значај, јер подаци о структури извршених кривичних дела од стране малолетника и

изреченим кривичним санкцијама умногоме могу помоћи у изналагању најбољег друштвеног и правног одговора на малолетничку делинквенцију и криминалитет малолетника, који је њен најочљивији сегмент.

2.3. Циљ и значај истраживања

Циљеви истраживања постављени су као непосредно утврђивање карактеристика испитиване појаве, односно утврђивање обима и структуре изречених кривичних санкција, као и разлога који су руководили судије за малолетнике за изрицање одређених мера. Стога, посебно су биле прикупљене чињенице о учесталости различитих облика кривичних санкција изречених малолетницима, у пракси Вишег суда у Нишу, с посебним освртом на извештаје установа у које су упућени малолетни делинквенти у случајевима изречених институционалних мера, односно извештаје органа старатељства о спровођењу ванинституционалних мера. Резултати истраживања треба да допринесу постизању и постављању видљивих резултата пенолошких својстава примењене ретрибутивне правде према малолетницима. С обзиром на то да до сада није новелиран Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, научна сазнања приказана у овом истраживању треба да допринесу потврђивању, односно стварању добре научне подлоге за предлог одговарајућих измена.

2.4. Хипотезе које су провераване истраживањем

Спроведеним истраживањем проверене су следеће хипотезе:

1. обим малолетничке делинквенције је у паду/порасту, на територији града Ниша;
2. јављају се нови облици девијантног и делинквентног понашања младих;
3. малолетним делинквентима најчешће се изричу ванинституционалне мере;
4. упућивање у васпитну установу губи смисао класичне кривичне санкције;
5. казна малолетничког затвора изриче се у мањем обиму него пре 2005;
6. услед недовољне примене није искоришћен преваспитни капацитет васпитних налога;

7. алкохолизам и наркоманија све су распрострањенији међу малолетним делинквентима.

2.5. Узорак и методе истраживања

Целокупно истраживање је спроведено у Вишем суду у Нишу, увидом у одговарајуће уписнике, за период од 2006. године до 2014. године (Ким и Км), а анализирани су и поједини пресуђени предмети. Током истраживања, за прикупљање чињеница, коришћени су следећи методи:

1. правнодогматски метод,
2. упоредноправни,
3. статистички метод.

Правнодогматски метод коришћен је приликом анализе законских норми у позитивном српском законодавству. Метод прикупљања чињеница посматрањем примењен је непосредним увидом у пресуђене предмете за период од 2006. до 2014. године. Коришћен је и статистички метод, имајући у виду да је правосудна статистика релативно поуздан секундарни извор података о криминалитету малолетника, иако само одређени број случајева малолетничког криминалитета буде процесуиран кроз правосудни систем.

2.6. Анализа резултата истраживања

У емпиријском делу истраживања дошло се до сазнања о криминолошким карактеристикама криминалитета малолетника, с посебним освртом на кривичне санкције које су изречене према малолетницима у сукобу са законом и њихову примену, кроз анализу обима криминалитета, врсте кривичних дела, утицаја алкохола и психоактивних супстанци на преступништво малолетника. На овај начин могуће је стећи јасан увид у начин правне реакције на криминалитет малолетника од стране правосудних органа у Нишу за посматрани период.

Табела 1. Број осуђених малолетника према извршеном кривичном делу и изреченој кривичној санкцији у 2006. години

Кривично дело	Укупно предмета	Обустава	Укор	Посебне обавезе	ПНОР	ПНОС	Упућивање у васпитну установу	Упућивање у ВП дом
Крађа (чл.203.КЗ и 165.КЗ РС)	47	22	11	/	4	1	/	1
Тешка крађа (чл. 204.КЗ и 166.КЗ РС)	43	22	8	/	3	5	1	2
Ситна крађа (чл. 210.КЗ)	3	1	1	/	/	/	/	/
Разбојништво (чл.206.КЗ)	3	1	/	/	/	/	1	1
Уништење и оштећење туђе ствари (чл. 212.КЗ)	5	1	4	/	/	/	/	/
Неовлашћено коришћење туђег возила (чл. 213.КЗ)	6	1	3	/	1	1	/	/
Фалсификовање новца (чл.223. КЗ)	2	2	/	/	/	/	/	/
Фалсификовање исправе (чл.233. КЗ РС и 355.КЗ)	2	2	/	/	/	/	/	/
Принуда (чл.135.КЗ)	2	4	/	/	/	/	/	/
Проневера (чл.251. КЗ РС и 364. КЗ)	1	2	/	/	/	/	/	/
Изнуда (чл. 214. КЗ)	4	1	1	/	1	/	/	/
Крађа возила (чл.174.КЗ РС)	4	4	/	/	/	/	/	/
Угрожавање опасним оруђем при тучи (чл.56.КЗ РС)	1	/	/	/	/	1	/	/
Учествовање у тучи (чл 123.КЗ)	2	5	1	/	/	/	/	/

Лака телесна повреда (чл. 122. КЗ)	5	/	1	/	/	1	/	/
Тешка телесна повреда (чл 121. КЗ)	6	4	3	/	/	2	/	/
Насилничко понашање (чл 344.КЗ)	1	1	/	/	/	/	/	/
Угрожавање безбедности јавног саобраћаја (чл. 289. КЗ)	3	/	2	/	/	/	/	/
Тешко дело против безбедности јавног саобраћаја (чл. 297.КЗ)	2	2	/	/	/	/	/	/
Тешко дело против опште сигурности (чл 288. КЗ)	1	3	/	/	/	/	/	/
Лажно пријављивање (чл. 334 КЗ)	1	/	1	/	/	/	/	/
Недозвољена производња, држање ношење и промет оружја и експлозивних материја (чл. 348.КЗ)	1	1	1	/	/	/	/	/
Кривично дело (чл 246. ст.1,2,3..КЗ)	1	1	1	/	2	/	/	/
Тешко убиство из (114.КЗ у покушају у вези са чл.30. КЗ)	1	/	/	/	/	/	/	4
Укупно	162	80	38	/	11	11	2	4

Табела 2. Број осуђених малолетника према извршеном кривичном делу и изреченој кривичној санкцији у 2007. години

Кривично дело	Укупно предмета	Обустава	Укор	Посебне обавезе	ПНОР	ПНОС	ПНОС+ Упућивање у васпитну установу	Упућивање у ВП дом/казна малолетничког затвора
Крађа (чл.203.КЗ и 165.КЗ РС)	22	11	4	/	/	2	1	1
Тешка крађа (чл. 204.КЗ и 166.КЗ РС)	89	29	19	1	12	12	4	5
Ситна крађа (чл. 210.КЗ)	11	1	2	/	2	1	/	/
Разбојништво (чл.206.КЗ)	3	2	/	/	1	1	1	/
Неовлашћено коришћење туђег возила (чл. 213.КЗ)	2	2	/	/	/	1	/	/
Изазивање опште опасности (чл.278.КЗ)	1	/	1	/	/	/	/	/
Напад на службено лице у вршењу службене дужности (чл.323.КЗ)	1	/	/	/	/	/		1
Прикривање (чл.221.КЗ)	1	1	/	/	/	/	/	/
Изнуда (чл. 214. КЗ)	1	1	/	/	/	/	/	/
Утаја (чл.207. КЗ)	1	/	/	/	/	/	/	/
Превара (чл.108.КЗ)	1	1	/	/	1	/	/	/
Крађа возила (чл.174.КЗ РС)								
Учествовање у тучи (чл 123.КЗ)	1	/	/	/	/	/	/	/
Лака телесна повреда (чл. 122. КЗ)	13	5	2	/	1	/	1	/
Насилничко понашање (чл 344.КЗ)	/	/		/	/	/	/	/1 мал. затвор (2 године 6 месеци)
Угрожавање безбедности јавног саобраћаја (чл. 289. КЗ)	1	1	/	/	1	/	/	/

Изазивање националне, расне, верске мржње и нетрпељивости (317.КЗ)	2	2	/	/	/	/	/	/
Тешко дело против безбедности јавног саобраћаја (чл. 297.КЗ)	5	1	1	/	1	/	/	/
Насиље у породици (чл.194.КЗ)	1	/	/	/	/	/	/	/
Недозвољена производња, држање ношење и промет оружја и експлозивних материја (чл. 348.КЗ)	2	/	1	/	/	/	1	/
Неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога (чл.246.ст.3,1 КЗ)	4		28		2		2	
Навођење на оверавање неистонитог садржаја (чл.358.ст.1.КЗ)	1	/	/	/	/	1	/	/
Тешко убиство из (114. КЗ)	2	/	/	/	/	/	/	/ 2 по 5 година казне малолетничког затвора
Убиство (чл.113.КЗ)	1	/	/	/	/	1	/	/
Укупно	167	55	28	19	16	12	2	7/3

Табела 3 Број осуђених малолетника према извршеном кривичном делу и изреченој кривичној санкцији у 2008. години

Кривично дело	Укупно предмета	Обустава	Укор	Посебне обавезе	ПНОР	ПНОС	ПНОС+ Упућивање у васпитну установу	Упућивање у ВП дом/казна мал.затвора
Крађа (чл.203.КЗ и 165.КЗ РС)	17	10	2	/	/	2	/	1
Тешка крађа (чл. 204.КЗ и 166.КЗ РС)	89	29	13	1	3	20	1	3
Ситна крађа (чл. 210.КЗ)	12	3	3	/	/	2	/	1
Разбојништво (чл.206.КЗ)	12	2	/	/	1	7	1	/
Изнуда (чл. 214. КЗ)	1	1	/	/	/	1	/	/
Коришћење туђег возила (чл.213.КЗ)	3	2	1	/	/	/	/	/
Лака телесна повреда (чл. 122. КЗ)	8	/	/	1	1 (посебна обавеза лечења у КЗМЗ)	3	/	/
Недозвољене полне радње (чл.182. ст.1. КЗ)	1	2	/	/	/	/	/	1
Недозвољена полне радње (чл.179.ст3.КЗ)	1	/	/	/	/	1	/	/
Тешка телесна повреда (чл 121. КЗ)	4	/	2	/	/	3	/	/
Насилничко понашање (чл 344.КЗ)	/	2	/	/	/	/	/	/1 казна малолрзничког затвора (2 год и 6 ме
Насилничко понашање на спортским теренима (чл.344а КЗ)	1	/	/	/	/	1 (мера безбедности обавезно лечење наркомана)	/	/
Угрожавање саобраћаја (290.ст.1. КЗ)	3	/	1	/	/	/	/	/
Угрожавање сигурности (чл.138.ст.2.КЗ)	/	/	/	/	/	/	1	/
Тешко дело против безбедности јавног	4	1	/	/	/	1	/	/

саобраћаја (чл. 297.КЗ)								
Ометање овлашћеног лица у обављању послова безбедности (чл.322.КЗ)	3	/	/	/	1	2	/	/
Недозвољена производња, држање ношење и промет оружја и експлозивних материја (чл. 348.КЗ)	1	/	1	/	/	/	/	/
Неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога (чл.246 ст.2 КЗ)	/	/	/	/	/	1	/	/
Укупно	163	48	24		6 (1 упућивање у КЗМЗ)	43 (2 мере безбедности обавезно лечење наркомана)	3	5/1

Табела 4 Број осуђених малолетника према извршеном кривичном делу и изреченој кривичној санкцији у 2009. години

Кривично дело	Укупно предмета	Обустава	Укор	Посебне обавезе	ПНОР	ПНОС	Упућивање у васпитну установу	Упућивање у ВП дом
Крађа (чл.203.КЗ и 165.КЗ РС)	18	3	2	/	3	8	/	/
Тешка крађа (чл. 204.КЗ и 166.КЗ РС)	43	4	13	/	7	11	/	3
Ситна крађа (чл. 210.КЗ)	3	3	/	/	/	/	/	/
Разбојништво (чл.206.КЗ)	5	1	/	/	/	3	/	/
Уништење и оштећење туђе ствари (чл. 212.КЗ)	2	1	/	/	/	/	/	/
Фалсификовање новца (чл.223. КЗ)	1	2	/	/	/	/	/	/
Фалсификовање	2	/	2	/	/	/	/	/

исправе (чл.233. КЗ РС и 355.КЗ)								
Коришћење туђег возила (чл.213. КЗ)	1	1	/	/	/	/	/	/
Злостављање и мучење (чл.137.КЗ)	3	/	/	/	/	/	/	/
Лака телесна повреда (чл. 122. КЗ)	1	/	1	/	/	/	/	/
Тешка телесна повреда (чл 121. КЗ)	5	/	2	/	2	/	/	/
Насилничко понашање (чл 344.КЗ)	11	3	/	/	/	5	/	/
Напад на службено лице у вршењу службене дужности (чл.323.КЗ)	1	/	/	/	/	1	/	/
Изазивање опште опасности (чл.278.КЗ)	1	2	/	/	/	/	/	/
Насиље у породици (чл.194.КЗ)	3	/	/	/	/	1 (са мером безбедности псих.лечења на слободи)	/	/
Тешко дело против безбедности јавног саобраћаја (чл. 297.КЗ)	2	/	/	/	/	1	/	/
Кривично дело из чл 246. ст.1.КЗ)	3	/	1	/	/	1	/	/
Кривично дело из чл 246. ст.3.КЗ)	1	/	/	/	/	1	/	/
Укупно	107	20	21	/	/	12	34 (1 мера безбедности обавезног псих.лечења на слободи)	3

Табела 5 Број осуђених малолетника према извршеном кривичном делу и изреченој кривичној санкцији у 2010. години

Кривично дело	Укупно предмета	Обустава	Укор	Посебне обавезе	ПНОР	ПНОС	Упућивање у васпитну установу	Упућивање у ВП дом
Крађа (чл.203.КЗ и 165.КЗ РС)	34	13	7	1	1	5	2	2
Тешка крађа (чл. 204.КЗ и 166.КЗ РС)	99	48	26	1	9	22	3	3
Ситна крађа (чл. 210.КЗ)	2	/	/	/	/	2	/	/
Разбојништво (чл.206.КЗ)	8	2	3	/	/	3	/	/
Разбојничка крађа (чл.205.КЗ)	1	1	/	/	/	/	/	/
Шумска крађа (чл.275.КЗ)	1	1	/	/	/	/	/	/
Одузимање туђе ствари (чл.211.КЗ)	2	1	/	/	/	/	/	1
Уништење и оштећење туђе ствари (чл. 212.КЗ)	3	2	2	/	/	/	/	/
Неовлашћено коришћење туђег возила (чл. 213.КЗ)	1	1	/	/	/	/	/	/
Фалсификовање новца (чл.223. КЗ)	1	/	1	/	/	/	/	/
Фалсификовање исправе (чл.233. КЗ РС и 355.КЗ)	4	/	1	/	1	/	/	/
Принуда (чл.135.КЗ)	1	/	/	/	/	/	/	/
Превара (чл.208.КЗ)	1	/	/	/	/	1	/	/
Изнуда (чл. 214. КЗ)	1	/	/	/	/	2	/	/
Одузимање моторног возила (чл.174.КЗ РС)	3	3	/	/	/	/	/	/
Прикривање (чл.221.КЗ)	4	4	/	/	/	/	/	/
Учествовање у тучи (чл 123.КЗ)								

Лака телесна повреда (чл. 122. КЗ)	8	2	2	1	1	4	/	/
Злостављање и мучење (чл.137.КЗ)	1	2	/	/	/	/	/	/
Тешка телесна повреда (чл 121. КЗ)	10	4	12	/	2	4	/	/
Насилничко понашање (чл 344.КЗ)	8	3	/	4		3	/	/
Угрожавање опште сигурности (чл.138.КЗ)	3	/	1		1	/	/	1
Напад на службено лице у вршењу службене дужности (чл.323.КЗ)	1	4	/	/	/	/	/	/
Изазивање опште опасности (чл.278.КЗ)	2	/	/	/	/	/	/	1
Обљуба са дететом (чл.180.КЗ)	2	1	/	/	/	1	/	/
Тешко дело против безбедности јавног саобраћаја (чл. 297.КЗ)	1	/	/	/	1	/	/	/
Насиље у породици (чл. 194. КЗ)	3	1		1		2		
Кривично дело из чл 246. ст.1.КЗ)	5	2	1	/	/	2	/	/
Кривично дело из чл 246.а КЗ)	1	/	/	/	/	1	/	/
Укупно	211	95	34	8	17	44	6	8

Табела 6 Број осуђених малолетника према извршеном кривичном делу и изреченој кривичној санкцији у 2011. години

Кривично дело	Укупно предмета	Обустава	Укор	Посебне обавезе	ПНОР	ПНОС	Упућивање у васпитну установу	Упућивање у ВП дом
Крађа (чл.203.КЗ и 165.КЗ РС)	17	6	1	2		1	/	1
Тешка крађа (чл. 204.КЗ и 166.КЗ РС)	51	28	10	/	1	8	1	2
Ситна крађа (чл. 210.КЗ)	1	/	/	1	1	/	/	/
Шумска крађа (чл.275.КЗ)	1	1	/	/	/	/	/	/
Разбојништво (чл.206.КЗ)	8	8	3	/	3	2	/	/
Одузимање туђе ствари	1	/	/	/	/	/	/	1
Неовлашћено коришћење туђег возила (чл. 213.КЗ)	3	/	1	/	1	/	/	/
Фалсификовање исправе (чл.233. КЗ РС и 355.КЗ)	1	/	1	/	/	/	/	/
Изнуда (чл. 214. КЗ)	1	1	/	/	/	/	/	/
Прикривање (чл.221.КЗ)	2	2	/	/	/	/	/	/
Превара (чл.208.КЗ)	2	1	/	/	/	1	/	/
Изазивање панике и нереди (чл.343.КЗ)	1	/	/	/	/	1	/	/
Изазивање опште опасности (278.КЗ)	1	/	/	/	1	1	/	/
Крађа возила (чл.174.КЗ РС)								
Учествовање у тучи (чл 123.КЗ)	1	1	/	/	/	/	/	/
Лака телесна повреда (чл. 122. КЗ)	4	/	4	/	1	/	/	/
Увреда (чл.170.КЗ)	1	1	/	/	/	/	/	/
Тешка телесна повреда (чл 121. КЗ)	5	/	1	/	2	3	/	/
Насилничко понашање (чл	1	/	2	/	1	/	/	/

344.КЗ)								
Угрожавање сигурности (чл.138.КЗ)	1	/	1	/	/	1	/	/
Кривично дело из чл 246. ст.1. КЗ 246а.КЗ)	7	1	1	2	1	3	/	/
Укупно	110	25	50	5	13	21	1	4

Табела 7 Број осуђених малолетника према извршеном кривичном делу и изреченој кривичној санкцији у 2012. години

Кривично дело	Укупно предмета	Обустава	Укор	Посебне обавезе	ПНОР	ПНОС	Упућивање у васпитну установу	Упућивање у ВП дом
Крађа (чл.203.КЗ и 165.КЗ РС)	14	3	4	/	1	2	/	/
Тешка крађа (чл. 204.КЗ и 166.КЗ РС)	43	14	12	/	/	6	/	4
Ситна крађа (чл. 210.КЗ)	2	/	1	/	1	/	/	/
Разбојништво (чл.206.КЗ)	4	/	1	/	/	4	/	/
Неовлашћено коришћење туђег возила (чл. 213.КЗ)	2	1	1	/	/	2	/	/
Фалсификовање новца (чл.223. КЗ)	1	1	/	/	/	/	/	/
Фалсификовање и злоупотреба платних картица (чл.225. КЗ)	1	/	/		1	/	/	/
Отмица (чл.134.КЗ)	1	/	/	/	/	2	/	/
Превара (чл.208.КЗ)	1	/	/	/	/	1	/	/
Изнуда (чл. 214. КЗ)	1	/	/	/	/	2	/	/
Крађа возила (чл.174.КЗ РС)								
Лака телесна повреда (чл. 122. КЗ)	3	2	2	/	1	/	/	/
Тешка телесна повреда (чл 121. КЗ)	5	1	1	/	1	2	/	/
Насилничко	5	/	2	/	/	7	/	/

понашање (чл 344.КЗ)								
Насилничко понашање на спортској приредби (чл 344а.КЗ)	2	1	7	/	/	/	/	/
Угрожавање безбедности јавног саобраћаја (чл. 289. КЗ)								
Обљуба са дететом (чл.180.КЗ)	1	/	/	/	/	1	/	/
Насиље у породици (чл. 194.КЗ)	2	/	/	/	/	1	/	/
Тешко дело против безбедности јавног саобраћаја (чл. 297.КЗ)	2	1	/	/	/	/	/	/
Недозвољена производња, држање ношење и промет оружја и експлозивних материја (чл. 348.КЗ)	2	1	/	/	1	/	/	/
Угрожавање сигурности (чл.138.КЗ)	1	/	/	/	/	1	/	/
Кривично дело из чл 246.КЗ)	2	/	/	/	/	3	/	/
Кривично дело из чл 246а.КЗ)	4	/	/	/	3	/	/	/
Укупно	98	25	31	/	10	28	/	4

Табела 8 Број осуђених малолетника према извршеном кривичном делу и изреченој кривичној санкцији у 2013. години

Кривично дело	Укупно предмета	Обустава	Укор	Посебне обавезе+васпитни налози	ПНОР	ПНОС	Упућивање у васпитну установу	Упућивање у ВП дом/мал.затвор
Крађа (чл.203.КЗ и 165.КЗ РС)	10	1	2	1(похађање школе) 1 (накнада штете)		3	/	1
Тешка крађа (чл. 204.КЗ и 166.КЗ РС)	39	12	10	1(похађање школе)		9	/	4
Разбојништво	5	5	/	/	2	1	1	/

(чл.206.КЗ)								
Разбојничка крађа (чл.205.КЗ)	2	1	1	1(похађање школе)	/	/	/	/
Уништење и оштећење туђе ствари (чл. 212.КЗ)	2	/	/	1(накнада штете и поравњање са оштећеним)	/	/	/	/
Неовлашћено коришћење туђег возила (чл. 213.КЗ)	2	/	/	/	1	/	/	/
Принуда (чл.135.КЗ)								
Превара (чл.208. КЗ)	1	/	/	/	1	/	/	/
Изнуда (чл. 214. КЗ)	3	2	/	/	/	1	/	/
Угрожавање сигурности (чл.138.КЗ)	1	/	/	/	1	/	/	/
Учествовање у тучи (чл 123.КЗ)								
Лака телесна повреда (чл. 122. КЗ)	5	1	2	/1 (васпитни налог-поравњање са оштећеним)		1	/	/
Тешка телесна повреда (чл 121. КЗ)	1	/	/	/	1	/	/	/
Насилничко понашање (чл 344.КЗ)	2	1		1 (похађање школе)		1		
Напад на службено лице у вршењу службене дужности (чл.323.КЗ)	1	/	/	1 (укључење у рад организација хуманитарног карактера)	/	/	/	/
Обљуба са дететом (чл. 180. КЗ)	1	/	1	/	/	/	/	/
Насиље у породици (чл.194.КЗ)	1	1	/	/	/	/	/	/
Злостављање и мучење (чл.137.КЗ)	1	/	/	/	/	/	/	/
Тешко дело против безбедности јавног	1	/	/	/	/	1	/	/

саобраћаја (чл. 297.КЗ)								
Тешко убиство из (114.КЗ у покушају у вези са чл.30. КЗ)	1	/	/	/	/	1	/	/
Укупно	78	24	16	7	6	19	1	6

Табела 9 Број осуђених малолетника према извршеном кривичном делу и изреченој кривичној санкцији у 2014. години

Кривично дело	Укупно предмета	Обуст.	Укор	Посебне обавезе	ПНОР	ПНОС	Упућив. у васп. установу	Упућивање у ВП дом	Укупно нерешених предмета
Крађа (чл.203.КЗ и 165.КЗ РС)	1	/	/	/	/	/	/	/	2
Тешка крађа (чл. 204.КЗ и 166.КЗ РС)	18	3	4	/	/	5	/	1	9
Разбојништво (чл.206.КЗ)	4		//	/	1	1	/		/
Уништење и оштећење туђе ствари (чл. 212.КЗ)	4	/	/	/	1	1	/	/	2
Изнуда (чл. 214.КЗ)	1	/	/	/	1	/	/	/	/
Насиље у породици (чл.194.КЗ)	1	/	/	/	1	/	/	/	/
Обљуба са дететом (чл.180.КЗ)	1	/	/	/	/	/	/	/	1
Силовање (чл.178.КЗ)	1	/	/	/	/	/	/	/	1
Тешка телесна повреда (чл 121.КЗ)	6	2	3	1 (укључ. у хум.орг)	/	1	/	/	1
Насилничко понашање (чл 344.КЗ)	6	/	2	/	/	/	/	/	/
Насилничк	1	/	/	/	/	/	/	/	1

о понашање на спортској приредби (чл 344а.КЗ)									
Угрожавањ е сигурности (чл.138.КЗ)	1	/	/	/	/	/	/	/	1
Напад на службено лице у вршењу службене дужности (чл.323.КЗ)	2	/	/	/	/	/	/	/	2
Угрожавањ е безбедност и јавног саобраћаја (чл. 289. КЗ)	1	/	1	/	/	/	/	/	/
Тешко дело против безбедност и јавног саобраћаја (чл. 297.КЗ)	/	/	/	/	/	/	/	/	1
Кривично дело из чл 246..КЗ)	4	1	1	1 (укључ. у хум.орг) 1(лечењ е од болести зависнос ти)	1	2	/	/	/
Омогућава ње уживања опојних дрога (чл.247.КЗ)	1	/	1	/	/	/	/	/	/
Убиство (чл.113.КЗ)	2	/	/	/	/	/	/	/	2
Тешко убиство (114.КЗ)	/	/	/	/	/	/	/	/	/1 казна мал.зат. (10 г.
Укупно	54	5	12	3	3	10	1	1	27/1

Табела бр. 10 – Васпитна мера упућивање у ВПД по годинама и изражено у постотку од укупно изречених васпитних мера:

Година	Број изречених мера упућивање у ВПД	Постотак изречене мере од укупно изречених васпитних мера
2010.година	8	1,7%
2011. година	2	0,4%
2012.година	6	1,3%
2013.година	6	1,3
2014.година	1	0,2%

На основу података из КМ уписника из Окружног (Вишег) суда у Нишу може се закључити да у криминалитету малолетника у посматраном периоду (2016-2014) преовлађује имовински криминалитет (кривична дела крађе, тешке крађе и разбојништва) за која је најчешће изрицане васпитне мере упозорења и усмеравања, а од институционалних васпитних мера најчешће је изрицан ПНОС. Посебно је занимљиво анализирати структуру изречених кривичних санкција малолетницима по годинама из посматраног периода.

У 2006. години према 80 малолетника је обустављен поступак, укор је изречен 42 малолетника, ПНОС 11, ПНОР 11, упућивање у ВПД 4, упућивање у ЗЗВО Ниш 2 малолетника²⁴ (Табела бр. 1).

Током 2007. године укор је изречен према 28 лица, ПНОС према 28 лица од којих је 12 изречена посебна обавеза дневног боравка у ЗЗВО, ПНОР према 19 лица, упућивање у ВПД- према 7 лица, поступак је обустављен према 55 лица, посебна обавеза извињења оштећеном према 2 лица (Табела бр. 2).

У 2008. години према 48 малолетника је обустављен поступак, укор је изречен 24 малолетника, ПНОС 46 од којих је 3 изречена мера безбедности лечење наркомана, ПНОР 11, упућивање у ВПД 4, упућивање у ЗЗВО Ниш 2 малолетника (Табела бр.3).

У 2009. години укор је изречен према 21 лица, ПНОС – према 34 лица, једном лицу због крив дела из чл. 194. КЗ изречена и мера безбедности – лечења на слободи, ПНОР према 12 лица, упућивање у ВПД- према 3 лица, док је поступак обустављен према 20 малолетника (Табела бр. 4).

²⁴ Скраћеница ПНОР се односи на васпитну меру појачани надзор од стране родитеља, ПНОС на појачани надзор од стране органа старатељства, а ВПД на васпитну меру заводског карактера упућивање у васпитно-поправни дом.

Током 2010. години укор је изречен према 34 лица, ПНОС према 44 лица од којих 6 са обавезом дневног боравка у ЗЗВО, 1 са посебном обавезом редовног похађања школе и 1 са посебном обавезом укључивања у појединачни или групни третман у одговарајућој здравственој установи или саветовалишту, ПНОР према 17 лица, од којих 1 са посебном обавезом редовног похађања школе упућивање у ВПД према 8 лица, а поступак је обустављен према 95 лица (Табела бр. 5).

У 2011. години укор је изречен према 25 малолетника од којих једно са посебном обавезом редовног похађања школе, ПНОС према 21 лица, 1 са посебном обавезом редовног похађања школе и 1 са посебном обавезом укључивања у појединачни или групни третман у одговарајућој здравственој установи или саветовалишту, 1 са посебном обавезом лечења и одвикавања од болести зависности, ПНОР према 13 лица, од којих 1 са посебном обавезом редовног похађања школе, упућивање у ВПД према 4 малолетна лица док је 1 малолетник упућен у ЗЗВО Ниш, на извршење најблаже заводске мере (упућивање у васпитну установу). Кривичи поступак је обустављен према 50 лица (Табела бр. 6).

Наредне 2012. године укор је изречен према 31 лицу, ПНОС према 28 лица, ПНОР према 10 лица, упућивање у ВПД- према 4 лица, а поступак је обустављен према 25 лица (Табела бр. 7).

У 2013. години УКОР је изречен према 16 лица, 1 са посебном обавезом редовног похађања школе, ПНОС према 19 лица, 3 са посебном обавезом редовног похађања школе, ПНОР према 6 лица, упућивање у ВПД- према 6 лица, а према једном малолетнику је изречена васпитна мера упућивање у васпитну установу. Према једном лицу изречен васпитни налог за разлику од ранијих година када васпитни налози нису изрицани малолетницима према којима је вођен кривични поступак. Према 1 лицу посебна обавеза да се укључи у рад организација локалног садржаја. Кривични поступак је обустављен према 24 малолетника (Табела бр. 8).

Последње године која је била обухваћена истраживањем (2014) укор је изречен према 12 малолетника, од тога 2 са посебном обавезом укључење у рад хуманитарних организација, ПНОС – према 10 лица, 1 са посебном обавезом обавезног лечења од болести зависности, ПНОР – према 3 лица, упућивање у ВПД- према 1 лицу, док је кривични поступак је обустављен према 5 лица. Према 1 лицу казна малолетничког затвора. Карактеристично је да је у 2014. години евидентирано и 27 нерешених предмета, што није мали број, посебно имајући у виду начело хитности када је вођење кривичних поступака према малолетницима у питању. Због увођења програма за

аутоматско вођење предмета подаци о броју предмета према малолетницима из КиМ уписника од 2010. до 2014. године су дати сумарно.

Према КиМ уписнику за период од 2010. године до 2014. године укупан број предмета у раду је износио 806, за 2010. годину 245 предмета, за 2011. година 172 предмета, за 2012. годину 113 предмета, за 2013. годину 160 предмета, за 2014. годину до сада 116 предмета.

Према КиМ уписнику за период од 2010-2014. укупно у раду је било 543 предмета, и то за 2010. годину - 211 предмета, за 2011. годину - 110 предмета, за 2012. годину - 98 предмета, за 2013. годину - 78 предмета, за 2014. годину, до 19. 09. - 46 предмета.

Последњих година долази до видног повећања кривичних дела против живота и тела, и то у 2013. години кривично дело убиство из чл. 113. КЗ у покушају, према ком малолетнику је изречена мера појачаног надзора - ПНОС.

У 2014. години против још једног малолетног лица се води поступак за кривично дело убиство из чл. 113. КЗ.

У 2014. години за кривично дело тешко убиство из чл. 114. КЗ једно малолетно лице је осуђено на казну малолетничког затвора у трајању од 10 година. Такође се води поступак против једног малолетног лица за кривично дело тешко убиство из чл. 114. КЗ у покушају, као и против три лица за крив дело убиство из чл. 113. КЗ.

Први пут се јавља у 2014. години и кривично дело силовање из чл. 178. КЗ, за које дело је покренут поступак против једног лица.

У испитаном периоду од 2006. године до данас изречена су укупно 3 васпитна налога, и то један у 2012. години због крив дела крађа из чл. 203. КЗ, у 2013. години због кривичног дела тешка крађа из чл. 204. КЗ и у 2014. години због кривичног дела из чл. 246а. Изречени су следећи налози и то: за 2012. и 2013. годину укључење без накнаде у послове социјалног или еколошког садржаја, а у 2014. години подвргавању, испитивању и одвикавању од зависности изазваних употребом алкохолних пића или опојних дрога, упућивање у појединачни или групни третман у одговарајућој здравственој установи или саветовалишту.

За испитани период изречено је укупно 4 казни малолетничког затвора, и то за најтежа кривична дела тешко убиство и насилничко понашање.

Подаци садржани у Табели бр. 10 указују да се васпитна мера упућивање у ВПД изузетно ретко изриче у односу на друге кривичне санкције, с уделом од 1,7% у 2010. години, до свега 0,2% у 2014. години. Разлоге за овакво поступање према

малолетницима са делинквентним понашањем треба тражити у све чешћем коришћењу васпитних мера ванинституционалног карактера.

2.7. Анализа постављених хипотеза истраживања

У циљу проверавања полазних хипотеза, извршен је увид у пресуђене предмете Вишег суда у Нишу, који су у време спровођења истраживања били доступни истраживачу.

1. Обим малолетничке делинквенције је у паду/ порасту

Обим малолетничке делинквенције у периоду од 2006. до 2009. године у одређеним годинама бележи незнатан раст, док у одређеним бележи смањење, с тим што рекордан број предмета у 2010. години не представља реалан приказ обима малолетничке делинквенције, имајући у виду да су у надлежност Вишег суда у Нишу прешли предмети Окружног суда у Приштини, и то тачније од 211 КМ предмета 54 представљају предмете ОС у Приштини. Наиме, према уписнику КМ, број предмета у раду је за 2006 годину износио 162 предмета, за 2007. годину 167 предмета, за 2008. годину 163 предмета, за 2009. годину 107 предмета, где долази до осетног пада обима малолетничке делинквенције, за 2010. годину 211 предмета, за 2011. годину 110 предмета, за 2012. годину 98 предмета, за 2013. годину 78 предмета, док за 2014. годину до 19. 09. 2014. године износи 46, што видно указује на смањење обима евидентиране малолетничке делинквенције у последње 3 године.

2. Јављају се нови облици девијантног и делинквентног понашања младих

Као најчешћи облик девијантног и делинквентног понашања малолетника за испитивани период јављају се кривична дела против имовине, с највећим бројем кривичног дела крађе из чл. 203 КЗ и тешке крађе из чл 204 КЗ, а затим следе и остала кривична дела против имовине. У последњим годинама све више су заступљена кривична дела с елементима насиља, те у 2014. години ова дела добијају примат у односу на кривична дела против имовине. Статистички подаци у вези с кривичним

делима са значајнијим уделом у малолетничком криминалитету ближе су напред табеларно приказана.

3. Малолетним делинквентима се најчешће изричу ванинституционалне мере

Као најчешћи облик кривичних санкција које се могу изрећи према малолетним учиниоцима кривичних дела углавном се јављају ванинституцијалне васпитне мере и то мере појачаног надзора, међу којима је највише изрицана мера појачаног надзора од стране органа старатељства; мера усмеравања УКОР; па појачани надзор од стране родитеља, усвојиоца или стараоца, док је примена васпитне мере упућивања у васпитну установу сведене на минимум. Ова хипотеза је потврђена спроведеним истраживањем.

4. Упућивање у васпитну установу губи смисао класичне кривичне санкције

Имајући у виду све изречене мере према малолетницима, може се јасно установити да кривична санкција у виду упућивања у васпитну установу губи на значају, и то из разлога што васпитне установе немају довољно услова за достизања одговарајућег степена ресоцијализације и побољшања понашања малолетника. Самим тим и ова хипотеза је потврђена.

5. Казна малолетничког затвора изриче се у мањем обиму него пре издавајања посебног малолетничког кривичног законодавства код нас.

Овај вид казне изриче се изузетно. С обзиром на то да је истраживање вршено за период од 2006. до 2014. године, то се ова хипотеза није могла проверити спроведеним истраживањем.

6. Услед недовољне примене, није искоришћен преваспитни капацитет васпитних налога

Васпитни налози се веома ретко изричу у пракси, готово да их и нема. Није познат разлог неизрицања васпитних налога, али претпоставља се да је то због тога што неки васпитни налози, по свом називу и садржају, подсећају на посебне обавезе, или што је објективније, нису створени погодни услови за извршење васпитних налога. Међутим, суд ниједног тренутка не сме пренебрегнути важну чињеницу, да ове две

врсте мера није могуће поредити, нити их изрицати као замену једне другима. Васпитни налози и посебне обавезе нису упоредиви, јер су васпитни налози кривичноправне санкције, или мере *sui generis*, које изриче суд или јавни тужилац, и усмерени су да се кривични поступак према малолетнику уопште не покрене, или да се обустави ако је већ покренут, а да су посебне обавезе васпитне мере упозорења и усмеравања, које се изричу након окончања кривичног поступка, дакле, може их изрећи само суд. Разлоге за ретко изрицање васпитних налога од стране Вишег суда у Нишу треба тражити пре свега у недовољној припремљености надлежних служби за њихову ефикасну примену (центара за социјални рад, тужилаштва итд), односно у својеврсној инертности правосудног система према увођењу и примени нових облика реаговања на криминалитет малолетника, па зато треба радити на побољшању услова за примену васпитних мера, као кривичноправних мера *sui generis*. Такође, и ова хипотеза је потврђена.

7. Алкохолизам и наркоманија су све више распрострањенији међу малолетним делинквентима.

Не може се на јасан начин утврдити да ли су све више распрострањенији алкохолизам и наркоманија међу малолетницима, а то из разлога што се у одређеним периодима јасно може видети појачано присуство кривичних дела која су везана за болести зависности, док у одређеним готово и да нема деликата из ове групе кривичних дела, (као пример за ова тврђења се могу узети подаци из Ким и КМ уписника за 2013. годину).

Истраживање спроведено у Вишем (Окружном) суду у Нишу за период од 2006. до 2014. године је потврдило неке постојеће хипотезе када је реч о поступку према малолетницима. Најчешће изричане кривичне санкције су васпитне мере и то оне које се односе на упозорење и усмеравање, што указује да се кривичне санкције према малолетницима изричу степенасто (од лакших ка тежим). Заводске васпитне мере се изричу само изузетно. Посебно је уочљиво недовољно коришћење васпитног и терапеутског капацитета васпитне мере упућивање у васпитну установу, која би, као најлакша заводска васпитна мера институционалног карактера, требало да буде спона између мера појачаног надзора и васпитне мере упућивање у васпитно-поправни дом. За најтежа кривична дела малолетницима је изрицана васпитна мера упућивање у

васпитно поправни дом, а у 2 случаја и казна малолетничког затвора, што још једном потврђује изузетност ове кривичне санкције, односно једине казне у систему кривичних санкција према малолетницима. Ово је у табелама и графички приказано, посебним издвајањем података о изреченим казнама малолетничког затвора и њиховом трајању. Такође, је индикативно, да је у посматраном периоду малолетницима, према резултатима овог истраживања изречено свега неколико васпитних налога, што показује да упркос њиховом значајном превентивном дејству, њихов значај није на адекватан начин препознат од стране надлежних органа кривичног правосуђа.

Иако је ово истраживање потврдило претпоставке познате у науци малолетничког кривичног права, његов значај је и у томе што је представило тренутно стање казнене политике према малолетницима на јурисдикционом подручју Вишег суда у Нишу.

ЗАКЉУЧАК

Малолетничка делинквенција је сложен кривичноправни и криминолошки феномен. На њено испољавање утичу бројни фактори егзогене и ендogene природе, што захтева адекватан дружени одговор усмерен на елиминацију узрока који су довели до испољавања делинквентног понашања и стварања услова са ресоцијализацију малолетника са делинквентним понашањем. Зато, циљ малолетничких кривичних санкција није кажњавање малолетника, већ да се надзором, пружањем заштите и помоћи, као и обезбеђивањем општег и стручног оспособљавања утиче на развој и јачање личне одговорности малолетника, на васпитавање и правилан развој његове личности, како би се обезбедило поновно укључивање малолетника у друштвену заједницу (чл.10.3М). Резултати емпиријског истраживања спроведеног у оквиру овог рада су показали да је у посматраном периоду дошло до смањења обима малолетничке делинквенције. Ово се може закључити, посредно на основу података из службене евиденције Вишег суда у Нишу. Имајући у виду временски период обухваћен истраживањем, може се закључити да у криминалитету малолетника преовлађује имовински криминалитет (посебно крађа и тешка крађа). Оно што је посебно забрињавајуће јесте пораст броја извршених кривичних дела са елементима насиља од стране малолетника. У погледу изречених кривичних санкција преовлађују

неинституционалне кривичне санкције (пре свега васпитне мере упозорења и усмеравања-судски укор и посебне обавезе). На овај начин је у судској пракси на прави начин оживотворена интенција законодавца да у изрицању кривичних санкција према малолетницима треба ићи степенасто, од лакших ка тежим. Казна малолетничког затвора има изузетан карактер и изриче се само у оним случајевима када због тежине извршеног кривичног дела и личних својстава учиниоца кривичног дела, не би било оправдано изрећи неку другу кривичну санкцију. На основу резултата спроведеног истраживања се не може тврдити да су алкохолизам и наркоманија присутни у већој мери међу малолетним извршиоцима кривичних дела јер у неким од посматраним годинама нису евидентирана кривична дела у вези са злоупотребом алкохола или опојних дрога. Али, шире посматрано, злоупотреба алкохола и опојних дрога је присутна међу младима у Србији, па је сасвим исправно злоупотребу алкохола и опојних дрога посматрати као криминогени фактор и у случају криминалитета малолетника.

Проблем малолетничке делинквенције захтева мултидисциплинарни приступ. У решавање овог проблема треба да се активно укључе стручњаци из различитих научних области: правници, психолози, педагози, социолози итд. Тек у заједничком раду стручњака различитих специјалности може се доћи до адекватног одговора на малолетничку делинквенцију. Сузбијање малолетничке делинквенције је много више од криминалополитичког питања. Од начина на који поступамо са малолетницима са делинквентним понашањем у великој мери зависи и будућност наше државе и друштва у целини.

БИБЛИОГРАФИЈА

Литература на српском језику

Димовски, Д. Мирић, Ф. (2013). Политика сузбијања малолетничке делинквенције као детерминанта друштвеног развоја, у: *Анали пословне економије*, Бања Лука, Иновертет за пословни инжењеринг и менаџмент, год.5, св.2, бр.9, стр.178-192.

Јашовић, Ж. (1965). Појам, обим и динамика преступништва омладине. Београд: *Правни живот*. У: Константиновић Вилић, С. Костић, М. Николић Ристановић, В. (2012). *Криминологија*. Ниш: Центар за публикације Правног факултета у Нишу. (220).

Јашовић, Ж. (1980). *Криминологија малолетничке делинквенције*. Београд.

Јовашевић, Д. (2007). Новине у кривичном законодавству о малолетницима у светлу ресторативне правде. У: *Темид*. – Београд : Виктимолошко друштво Србије : Прометеј, 2007. – бр. 1 (2007), стр. 15-23.

Јовашевић, Д. Костић, М. (2012). *Политика сузбијања криминалитета*. Ниш: Центар за публикације Правног факултета у Нишу.

Кнежевић, С. (2010). *Малолетничко кривично право, материјално процесно и извршно*, Центар за публикације Правног факултета у Нишу.

Константиновић Вилић, С. Костић, М. (2011). *Пенологија*. Ниш: Центар за публикације.

Константиновић Вилић, С. Костић, М. (2013). *Систем извршења кривичних санкција и неанални третман у Србији*. Ниш: Центар за публикације Правног факултета.

Константиновић Вилић, С. Костић, М. Николић Ристановић, В. (2012). *Криминологија*. Ниш: Центар за публикације Правног факултета у Нишу.

Костић, М. (2001). *Деца убице* (док. дисертација). Ниш: Правни факултет.

Костић, М. (2004). „Поглед на историју развитка кривичноправне заштите и одговорности детета код нас“. *Пешичаник*. Ниш: Историјски архив града Ниша, год. 2 бр. 2, стр. 135-149.

Костић, М. (2015). Малолетни делинквенти из визуре ресторативног поступања. У: *Наука, друштво, транзиција: зборник радова са међународног научног скупа*. Том 2. - Бања Лука: Европски дефендологија центар, стр. 419-431.

Костић, М. Димовски, Д. (2015). Личност малолетника као детерминанта извршења кривичног дела. У: *Малолетници као учиниоци и жртве кривичних дела и прекршаја* / (приредила Ивана Стевановић). - Београд : Институт за криминолошка и социолошка истраживања, стр. 309-322.

Костић, М. Димовски, Д. Мирић, Ф. (2015). *Малолетничка делинквенција кроз призму новинских извештаја у дневном листу Политика 1904-1941*, Центар за публикације Правног факултета Универзитета у Нишу.

Миладиновић, В. Константиновић-Вилић, С. Ђурђић, В. (1992). *Криминалитет малолетница*, Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања.

Милутиновић, М. (1970). Малолетничка делинквенција као друштвени проблем, Београд: Правни живот. 7-8. У: Константиновић Вилић, С. Костић, М. Николић Ристановић, В. (2012). *Криминологија*. Ниш: Центар за публикације Правног факултета у Нишу. (221).

Милутиновић. М. (1971). Основни феноменолошки и етиолошки проблеми малолетничке делинквенције. *Зборник радова: Етиологија малолетничког преступништва*. Зборник чланака. Београд: Савез друштава дефектолога Југославије. У: Константиновић Вилић, С. Костић, М. Николић Ристановић, В. (2012). *Криминологија*. Ниш: Центар за публикације Правног факултета у Нишу. (220).

Мирић, Ф. (2011). Резолуција Европског парламента (2007/2011(INI)) о малолетничкој делинквенцији, у: *Европско законодавство*, Институт за међународну политику и привреду, бр.37-38, стр.90-95.

Мирић, Ф. (2014). *Савремена схватања феноменологије и етиологије малолетничке делинквенције*- докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Нишу.

Николић-Ристановић, В. (2014). Одређење појма и његове консеквенце: криминалитет малолетника или малолетничка делинквенција? у: Николић-Ристановић, В. и Стевковић, Љ. (ур). *Малолетничка делинквенција у свету и Србији- трендови и друштвени одговори*, Издавачко-графичко предузеће „Прометеј“ и Факултет за спедијалну едукацију и рехабилитацију Универзитета у Београду, стр. 7-12.

Тодоровић, А. (1971). *Услови и узроци малолетничког преступништва у урбаним и руралним срединама*. Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Институт друштвених наука.

Херлок, Б.Е. (1956). *Развој детета*. Београд: Завод за издавање уџбеника СР Србије.

Scabo, D. (1971). *Етиологија повратништва*. Београд: Проблеми поврата, XXVIII Курс за криминологију. У: Константиновић Вилић, С. Костић, М. Николић Ристановић, В. (2012). *Криминологија*. Ниш: Центар за публикације Правног факултета у Нишу. (220).

Silver, H. (i dr). (1986). *Приручник из педијатрије*. Београд: Савремена администрација..

Литература на страном језику

Manheim, H. (1965). *Comparative Criminology*. Volume I. London.

Morris, T. (1957). *The criminal area*. London.

Национални и међународни правни прописи

Кривични законик. *Службени гласник РС*. Бр. 85. 2005. 88. 2005 – испр. 107. 2005. испр; 72. 2009. 111. 2009. 121. 2012. 104. 2013. 108. 2014.

Конвенција о правима детета, UNICEF,

[http://www.unicef.org/serbia/Konvencija_o_pravima_deteta_sa_fakultativnim_protokolima\(1\).pdf](http://www.unicef.org/serbia/Konvencija_o_pravima_deteta_sa_fakultativnim_protokolima(1).pdf)

Казенски законик Републике Словеније. *Урадни лист Републике Словеније*, бр.55/2008.

Закон о судовима за младеж. *Службени лист Републике Хрватске. Народне новине*, бр. 84/2011, 143/2012, 148/2013, 56/2015.

Закон о поступању према малољетницима у кривичном поступку. *Службени лист ЦГ*, бр. 64. 2011.

Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетника. *Службени гласник РС*, бр. 85/ 2005.

Закон о извршењу кривичних санкција. *Сл. гласник РС*, бр. 85/ 2005, 72/2009, 31/2011.

Закон о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку. *Службене новине Федерације БиХ*, бр. 7/2014.

Закон о заштити и поступању са дјецом и малолетницима у кривичном поступку. *Службени гласник Републике Српске*, бр. 13/2010.

Закон за малолетничка правда. *Сл. весник на Република Македонија*, бр. 87/ 2007.
Правилник о примјени васпитних налога

http://www.unicef.org/montenegro/Pravilnik_A5.pdf, преузето: 24. 4. 2015.

European Parliament resolution on juvenile delinquency, the role of women, the family and society, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2007-0283+0+DOC+XML+V0//EN>, преузето 28.08.2015.

United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures, <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/i6unsmr.htm>, преузето 28.08.2015.

United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice, <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r033.htm>, преузето 28.08.2015.

United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty, <http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r113.htm>, преузето 28.08.2015.

United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency (The Riyadh Guidelines), <http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r112.htm>, преузето 28.08.2015.

UN Convention on Right of Child, <http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx>, преузето 28.08.2015.

Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners, <http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/treatmentprisoners.pdf>, преузето 28.08.2015.

International Covenant on Civil and Political Rights, <http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>, преузето 28.08.2015.

КРИВИЧНЕ САНКЦИЈЕ ЗА МАЛОЛЕТНЕ ДЕЛИНКВЕНТЕ

Сажетак

Малолетничка делинквенција је изузетно сложен кривичноправни и криминолошки феномен. У теоријском делу истраживања анализиран је систем малолетничких кривичних санкција држава бивше Југославије, уз примену упоредноправног метода. Предмет емпиријског дела истраживања била су пресуђења, односно одлуке о изреченим кривичним санкцијама према малолетним учиниоцима кривичних дела и начин извршења тих санкција на јурисдикционом подручју Вишег суда у Нишу, за период од 2006. до 2014. године. На овај начин ће се стећи јасан увид у све криминолошке карактеристике малолетничке делинквенције на територији Ниша, у посматраном периоду. Овакво истраживање има и несумњив криминалнополитички значај, јер подаци о структури извршених кривичних дела од стране малолетника и

изреченим кривичним санкцијама умногоме могу помоћи у изналажењу најбољег друштвеног и правног одговора на малолетничку делинквенцију и криминалитет малолетника, који је њен најоучљивији сегмент. Циљеви истраживања постављени су као непосредно утврђивање карактеристика испитиване појаве, односно утврђивање обима и структуре изречених кривичних санкција, као и разлога који су руководили судије за малолетнике за изрицање одређених мера. Циљеви истраживања су пре свега дескриптивне природе. У раду су коришћени правнодогматски, статистички и упоредноправни метод. Резултати истраживања су показали да у структури малолетничког криминалитета преовлађује имовински криминалитет. У погледу изречених кривичних санкција преовлађују неинституционалне кривичне санкције (пре свега васпитне мере упозорења и усмеравања-судски укор и посебне обавезе). На овај начин је у судској пракси на прави начин оживотворена интенција законодавца да у изрицању кривичних санкција према малолетницима треба ићи степенасто, од лакших ка тежим. Казна малолетничког затвора има изузетан карактер и изриче се само у оним случајевима када због тежине извршеног кривичног дела и личних својстава учиниоца кривичног дела, не би било оправдано изрећи неку другу кривичну санкцију. Потребна је интензивнија активност свих државних органа и друштва у целини како би се малолетничка делинквенција сузбила, уз остварење принципа ресоцијализације малолетника са делинквентним понашањем.

Кључне речи: криминалитет, малолетничка делинквенција, кривичне санкције.

CRIMINAL SANCTIONS FOR JUVENILE DELINQUENTS

Abstract

Juvenile delinquency is an extremely complex criminal justice and criminological phenomenon. In the theoretical part of the research of the former Yugoslavia, system of juvenile criminal sanctions is analyzed, by applying comparative method. The subject of the empirical part of the research are the verdicts or decisions on criminal sanctions on juvenile offenders and the manner of execution of these sanctions on the jurisdictional area of the High Court in Nis in the period from 2006 to 2014. In this way they will gain a clear insight into all the criminological characteristics of juvenile delinquency in the territory of Nis, in this period. This research has undoubted criminal and political significance, because the data on the

structure of criminal offenses committed by juveniles and criminal sanctions can greatly help in finding the best social and legal responses to juvenile delinquency and juvenile crime, which was its most visible segment. Research goals are set as immediate identification of the characteristics of the observed phenomenon, that is establishing the scope and structure of the criminal sanctions imposed, as well as the reasons that have guided the juvenile judge for the imposition of certain measures. The research objectives are primarily descriptive in nature. In the study in legal, statistical and comparative method. The results showed that in the structure of juvenile crime is prevalent property crime. With regard to criminal sanctions imposed prevailing non-institutional criminal sanctions (primarily educational precautions and direction-judicial admonition and special obligations). In this way, the case-law properly brought to life the intention of the legislator to imposing criminal sanctions against juveniles should go gradually, from easier to harder. Juvenile imprisonment has exceptional character and is imposed only in cases where due to the severity of the crime and the personal characteristics of the offender, it would not be justifiable to apply another criminal sanction. More intensive activity of all state authorities and society as a whole in order to combat juvenile delinquency, with the realization of the principle of resocialization of juveniles with delinquent behavior.

Keywords: crime, juvenile delinquency, criminal sanctions.

БИОГРАФИЈА АУТОРА

Горан Спасић је рођен 18.09.1969. године у Нишу, од оца Радослава и мајке Гордане.

Основну и средњу школу завршио у Владичином Хану.

Правни факултет завршио у Нишу.

Радио у Општинском суду у Владичином Хану од 1996. године до 2009. године, најпре као приправник, а затим као стручни сарадник, судија и председник суда.

Од 01.01.2010. године је судија Основног суда у Нишу а од 05.12.2013. године судија Вишег суда у Нишу, а од 23.05.2014. године председник Основног суда у Нишу.

Ожењен, отац двоје деце.

ПРИЛОЗИ

(ПРИЛОГ 1)

ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ ШТАМПАНОГ И ЕЛЕКТРОНСКОГ ОБЛИКА МАСТЕР РАДА

Име и презиме аутора мастер рада: Горан Спасић

Наслов мастер рада: Кривичне санкције за малолетне делинквенте

Ментор: проф. др Миомира Костић

Изјављујем да је електронски облик мастер рада у pdf формату истоветан штампаном облику, који сам предао/ла Правном факултету Универзитета у Нишу.

У Нишу, 28.08.2015.године

Потпис аутора

(ПРИЛОГ 2)

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ И ОДОБРАВАЊУ ОБЈАВЉИВАЊА МАСТЕР РАДА

Изјављујем да је мастер рад, под насловом Кривичне санкције за малолетне делинквенте

пријављен и одбрањен на Правном факултету Универзитета у Нишу:

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да овај мастер рад у целини, нити у деловима, нисам пријављивао/ла на другим факултетима, нити универзитетима;
- да нисам повредио/ла ауторска права, нити злоупотребио/ла интелектуалну својину других лица.

Дозвољавам да се овај мастер рад чува у библиотеци и објави на сајту Правног факултета Универзитета у Нишу, са подацима о датуму одбране и комисији пред којом је рад брањен.

Аутор мастер рада: Горан Спасић

У Нишу, 28.08.2015. године

Потпис аутора
